
**ALLE 3-VUOTIAIDEN TUNNEKASVATUS
PÄIVÄKODISSA**

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Hämeenlinna, kevät 2015

Tiina Helenius ja Tiina Tuominen

HÄMEENLINNA
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen kasvatusta

Tekijät	Tiina Helenius, Tiina Tuominen	Vuosi 2015
Työn nimi	Alle 3-vuotiaiden tunnekasvatusta päiväkodissa	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvattajien näkemyksiä tunnekasvatuksen toteutumisesta alle 3-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä. Tavoitteena oli saada varhaiskasvattajat pohtimaan hyvin toteutuvaa tunnekasvatusta sekä tunnekasvatuksen kehittämismahdollisuuksia päiväkodissa alle 3-vuotiaiden lasten ryhmässä. Opinnäytetyön tutkimuksen keskeisimmät teoreettiset lähtökohdat olivat alle 3-vuotiaiden lasten tunnekehitys, kiintymyssuhteen merkitys tunnekasvatuksessa ja sosiaalipedagoginen orientaatio tunnekasvatuksessa.

Tutkimus oli kvalitatiivinen eli laadullinen, johon aineistoa hankittiin videoimalla ja havainnoimalla alle 3-vuotiaita lapsia. Aineistoa hankittiin lisäksi alle 3-vuotiaiden lasten varhaiskasvattajilta kyselylomakkeella ja ryhmähaastattelulla. Ryhmähaastattelussa sovellettiin tulevaisuuden muistelun menetelmää. Saatu aineisto analysoitiin teemoittelemalla.

Tulokset osoittavat, että tunnekasvatusta toteutetaan osana arkea alle 3-vuotiaiden päiväkotiryhmässä. Tutkimuksessa ilmeni, että leikki, sadut, liikunta ja muut toiminnalliset menetelmät ovat hyvä tapa käsitellä tunteita pienten lasten kanssa. Opinnäytetyön tutkimusten tuloksena nähtiin varhaiskasvattajien roolin merkitys ja tärkeys alle 3-vuotiaiden lasten tunteiden ja tunnekasvatuksen tukemisessa kaikissa arjen tilanteissa. Varhaiskasvatuksessa todettiin tunnekasvatuksen olevan hyvin merkityksellistä ja tärkeää.

Perheen kanssa tehtävään yhteistyöhön kasvattajat haluavat käyttää tulevaisuudessa enemmän aikaa ja huomioida koko perheen osallisuuden. Heidän mielestään tulisi kehittää pieniltä esiopetusikäisiin yltävä tavoitteellisen tunnekasvatuksen jatkumo. Kasvattajat korostivat leikin merkitystä ja sitä, että aikuisen pitäisi heittäytyä leikkiin enemmän. Haasteena kasvattajat näkevät arjen hektisyyden ja henkilökunnan vaihtuvuuden.

Avainsanat Empatiataidot, kiintymyssuhde, tunnekasvatusta, varhainen vuorovaikutus

Sivut 49 s. + liitteet 5 s

HÄMEENLINNA
Degree Programme in Social Services
Sociopedagogical Education

Authors Tiina Helenius, Tiina Tuominen **Year** 2015

Subject of Bachelor's thesis Emotional education for under 3-year-old children in a daycare centre

ABSTRACT

The purpose of this Bachelor's thesis was to explore the experiences and visions of early childhood educators about emotional education. The children that were observed in the day care groups were under three years old. The aim of the thesis was to make the early childhood educators consider the implementation, meaning and development of the emotional education for children under three years old.

This study was qualitative. The data were collected with videotaping and observation, questionnaire and group interview with anticipation dialogue method. The obtained information was analyzed thematically.

The results prove that the emotional education was considered a part of everyday life in the day care groups. Playing, fairytales, physical education and other creative methods were the best way to teach emotional education to children under three years old. The results of this thesis show the important role of early childhood educators in the emotional education of children under three years old in all daily situations in the daycare centre. Early childhood educators saw the emotional education as a very important part of their work.

The thesis shows that the early educators want to increase co-operation with families in the future and make sure that the whole family is involved. According to early childhood educators the emotional education should continue throughout early childhood. This thesis shows the importance of play and the fact that adults should more actively engage themselves in playful activities with children. Early childhood educators consider the hectic routines and high turnover of staff a challenge.

Keywords Attachment theory, early interaction, emotional education, empathy skills

Pages 49 p. + appendices 5 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	VARHAISKASVATUS JA PÄIVÄHOITO TUNNEKASVATUKSEN KONTEKSTINA.....	2
3	KASVATUSKUMPPANUUDEN MERKITYS TUNNEKASVATUKSESSA.....	3
4	SOSIAALIPEDAGOGINEN ORIENTAATIO TUNNEKASVATUKSESSA.....	5
5	KIINTYMYSSUHDE TUNNEKASVATUKSEN KONTEKSTISSA.....	7
5.1	Kiintymyssuhteen merkitys tunteiden kehityksessä.....	7
5.2	Lapsen ja varhaiskasvattajan välisen kiintymyssuhteen merkitys tunnekasvatuksessa.....	8
6	ALLE 3-VUOTIAIDEN TUNTEIDEN KEHITYS.....	10
6.1	Varhainen vuorovaikutus tunteiden säätelyn kehittämisessä.....	12
6.2	Empatiataito osana tunnekasvatusta.....	12
7	AIEMMAT TUTKIMUKSET.....	14
8	TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	14
9	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	15
9.1	Toiminnallisen osuuden toteutus ja kuvaus.....	15
9.2	Kvalitatiivinen tutkimus.....	16
9.2.1	Toimintatutkimuksellinen ote.....	17
9.2.2	Kohderyhmän kuvaus.....	17
9.3	Aineiston hankinta.....	17
9.3.1	Havainnointi.....	18
9.3.2	Avoin kysely.....	19
9.3.3	Ryhmähaastattelu ennakoitdialogi-menetelmää soveltaen.....	20
9.4	Aineiston analyysi.....	21
9.5	Luotettavuus- ja eettisyystarkastelu.....	23
10	TUNNEKASVATUKSEN TOTEUTTAMINEN JA KEHITTÄMINEN ALLE 3-VUOTIAIDEN PÄIVÄKOTIRYHMÄSSÄ.....	24
10.1	Havainnot toiminnallisista tunnetuokioista.....	25
10.2	Tunnekasvatuksen toteuttaminen alle 3-vuotiaiden päiväkotiryhmässä.....	25
10.3	Hyvin toimiva tunnekasvatus alle 3-vuotiailla päiväkodissa.....	27
10.4	Tunnekasvatuksen kehittäminen alle 3-vuotiaiden päiväkotiryhmässä.....	33
11	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	38
11.1	Alle 3-vuotiaiden tunnekasvatuksen toteuttaminen varhaiskasvattajien näkemyksen mukaan.....	38
11.2	Varhaiskasvattajien näkemyksiä alle 3-vuotiaiden tunnekasvatuksen kehittämisestä.....	42

12 POHDINTA.....	44
12.1 Opinnäytetyössä käytetyt menetelmät.....	44
12.2 Aikuisen roolin merkitys tutkimuksessa	45
12.3 Tunnekasvatuksen haasteet	46
12.4 Jatkotutkimusaiheet.....	47
LÄHTEET	48

Liite 1	Tunnetuokio 1
Liite 2	Tunnetuokio 2
Liite 3	Kyselylomake
Liite 4	Ryhmähaastattelun kysymykset

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tarkoituksena on ollut selvittää varhaiskasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä tunnekasvatuksen toteutumisesta alle 3-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä. Tavoitteena on ollut saada varhaiskasvattajat pohtimaan suunnitelmallisen ja tavoitteellisen tunnekasvatuksen merkitystä sekä tunnekasvatuksen kehittämismahdollisuuksia alle 3-vuotiailla lapsilla päiväkodissa.

Tunteiden tutkimisen tarve lähtee päiväkodin arjen kokemuksista ja siitä, että niin tunnetaitoja kuin sosiaalisia taitoja tarvitaan kaikessa vuorovaikutuksessa. Erilaisia tunteita koetaan päivittäin ja ne ovat osa jokaisen ihmisen elämää. Tunteet saattavat vaikuttaa päätöksentekoon ja monesti niiden vallassa toimitaan. Voidaan sanoa, että tunteet ohjaavat elämäämme ja tekevät elämästämme merkityksellisen.

Tunteet vaikuttavat myös meidän sosiaalisiin suhteisiimme ja siksi ei ole yhdentekevää minkälaiset tunnetaidot omaamme. Tarvitsemme kykyä ja taitoa hallita ja tunnistaa tunteita. Meidän mielestämme tämän harjoittelu tulee aloittaa jo ihan pienenä. Varhaisten vuosien tunnekokemukset vaikuttavat sekä oppimiseen että tunteiden käsittelemiseen aikuisiässä. Oman näkemyksemme mukaan tunnetaitojen kehittymistä pitää enemmän tukea varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyömme on siis selkeästi työelämälähtöinen.

Tunnekasvatuksen tarkoitus on, että lapsi oppii löytämään nimet tunteilleen ja ymmärtää, miksi hänestä tuntuu juuri siltä kuin tuntuu. Tunnekasvatuksen avulla voidaan lasta auttaa tunteiden kehittämisessä ja ilmaisemisessa. Se antaa lapselle myös valmiudet arvioida tunteita, niin omia kuin toistenkin.

Erityisopetuksen tarve on myös varhaiskasvatusikäisillä lapsilla lisääntynyt ja erityisesti se näkyy päiväkodissa tunne-elämän pulmina ja sopeutumisen ongelmina. Harjoittelemalla sosiaalisia taitoja pienestä pitäen, turvallisen kasvattajan opetuksessa, voidaan ennaltaehkäistä myöhemmällä iällä esiin tulevia tunne-elämän häiriöitä. Uskomme, että näihin haasteisiin voidaan vastata osaksi myös suunnitelmallisella ja tavoitteellisella tunnekasvatuksella.

Mielestämme varhaiskasvattajat ovat tärkeässä roolissa, sillä he saattavat olla lapsen elämässä ainoat turvalliset aikuiset. Päiväkodissa kasvattajien on hyvä kiinnittää tähän huomiota, jotta he huomaavat tarjota lapselle riittävän perusturvan ja siten mahdollistaa turvallisen kiintymyssuhteen muodostumisen. Kiintymyssuhde on oleellista lapsen kehityksen kannalta, sillä se mahdollistaa pitkien ja läheisten ihmissuhteiden rakentamisen myöhemmin aikuisiässä. Turvallisesti kiintynyt lapsi oppii myös tunnetaitoja. Hänelle muodostuu kyky huomioida toiset ja taito asettua toisen asemaan.

Tunnekasvatus on aiheena hyvin haasteellinen. Valmiita tunnekasvatusmenetelmiä on tarjolla yli kolmevuotiaille, esimerkiksi Askeleittain, joka on sosiaalista kehitystä ja tunnetaitoja tukeva opetusohjelma 4–9-vuotiaille ja Kadonnut avain musiikkiliikuntamateriaali, joka on suunniteltu 3–9-vuotiaille lapsille. Siinä motoristen tehtävien ohella tarjotaan monipuolisia aistikokemuksia ja tuetaan tunnetaitojen kehittymistä. Alle 3-vuotiaille suunnattua tunnekasvatusmateriaalia emme löytäneet.

Halusimme tutkia tunnekasvatusta ja tunteita alle 3-vuotiaiden lasten sekä varhaiskasvattajien näkökulmasta. Sen vuoksi osa tutkimusta on toteutettu toiminnallisesti yhdessä pienten lasten kanssa. Toiminnallisessa osuudessa halusimme tuoda esiin sosiaalipedagogisen kasvatuksen näkökulman ja siksi toiminnassa huomioimme erityisesti lapsen osallisuuden ja mielipiteet sekä yhdessä tekemisen. Sosiaalipedagoginen näkemys tulee esiin myös ryhmähaastattelussa, jossa sovelsimme ennakointialogi-menetelmää. Sen keskeisenä ajatuksena on paremman tulevaisuuden rakentaminen yhdessä varhaiskasvattajien kanssa.

Tärkeimmät opinnäytetyötä kuvaavat käsitteet ovat tunnekasvatus, kiintymyssuhde, varhainen vuorovaikutus sekä empatiataidot. Opinnäytetyön teoreettiset lähtökohdat muodostuvat kiintymyssuhdeteoriasta ja alle 3-vuotiaiden tunteiden kehityksestä sekä sosiaalipedagogisesta orientaatiosta. Opinnäytetyö on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen, johon aineistoa hankittiin havainnoimalla alle 3-vuotiaita lapsia. Aineistoa hankittiin lisäksi kyselylomakkeen sekä ryhmähaastattelun avulla alle 3-vuotiaiden lasten varhaiskasvattajilta. Ryhmähaastattelussa sovelsimme tulevaisuuden muistelun menetelmää eli ennakointialogia. Analyysimenetelmänä käytimme teemoittelua.

Sosionomin osaaminen päivähoidossa näkyy tunnekasvatuksen osalta ennaltaehkäisevänä työnä. Uskomme, että aloittamalla tietoinen ja tavoitteellinen tunnekasvatus sekä empatiataitojen opettaminen jo alle kolmevuotiaiden lasten kanssa, voidaan vähentää vuorovaikutusongelmia, kiusaamista ja riitatilanteita päiväkodin arjessa sekä edistää sosiaalisten taitojen kehittymistä. Tunnekasvatus alle 3-vuotiaille ei tutkimuksemme mukaan ole tällä hetkellä kovin systemaattista.

2 VARHAISKASVATUS JA PÄIVÄHOITO TUNNEKASVATUKSEN KONTEKSTINA

Varhaiskasvatusta järjestetään varhaiskasvatuspalveluissa, joista keskeisimpiä ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä erilainen avoin toiminta. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan pienten lasten eri elämäntilanteissa tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta. Varhaiskasvatuksessa lapsen omaehtoisella leikillä on keskeinen merkitys ja tavoitteena on hyvinvoiva lapsi. Kasvatustyö perustuu ammattitaitoisen varhaiskasvatushenkilöstön sekä vanhempien tasavertaiseen vuorovaikutussuhteeseen, kasvatuskumppanuuteen. Suhteessa vanhemmat ja kasvatushenkilöstö sitoutuvat tietoisesti toimimaan lapsen kasvun,

kehityksen ja oppimisen tukemiseksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.)

Varhaiskasvatuksessa lapsen hyvinvointia edistävät pysyvät ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsen suhteita vanhempiin, varhaiskasvattajiin sekä muihin lapsiin vaalitaan tavalla, jolla hän kokee kuuluvansa vertaisryhmään. Varhaiskasvatuksessa lapsen päivään kuuluvat hoito- ja muut vuorovaikutustilanteet, leikki sekä muu lapselle ominainen tapa toimia. Hyvän hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuus edistävät lapsen myönteisen minäkäsityksen ja ajattelun kehittymistä sekä tukevat lapsen ilmais- ja vuorovaikutustaitoja. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän hän tarvitsee aikuisen huolenpitoa ja sitä suurempi osa vuorovaikutuksesta tapahtuu perushoitotilanteissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15–16.)

Päivähoidossa tunnekasvatus mahdollistuu erilaisissa arkipäivän tilanteissa vuorovaikutuksen avulla. Lapsi saa erilaisia tunne- ja esteettisiä kokemuksia ympäröivästä maailmasta sekä luonnosta. Keskusteleminen ja satujen lukeminen kehittävät lapsen kielellisiä valmiuksia sekä mielikuvitusta ja ilmaisutaitoja, joita lapsi tarvitsee leikkimiseen ja tunteiden ilmaisemiseen. (Karling, Ojanen, Sivén, Vihunen & Vilén 2009, 240.)

Varhaiskasvattajilta edellytetään sitoutuneisuutta, herkkyyttä ja kykyä reagoida pienen lapsen tunteisiin ja tarpeisiin. Sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja opetetaan ja opetellaan lasten kanssa käytännössä päivittäin muun muassa perushoito- ja opetustilanteissa sekä leikin yhteydessä. Kasvattajilla on suuri vastuu lapsen tunteiden kehittymisen tukemisessa, ohjaamisessa ja tunteisiin vastaamisessa. Ensiarvoisen tärkeätä on kuunnella lasta ja opettaa lapsille tunteiden nimeämistä, käsittelemistä, ilmaisemista ja hyväksymistä, mutta myös tunteiden hallintaa. Kasvattajien tehtävänä on sanoittaa lasten tunteita ja huomata lapsen kokema tunnemaailma. Tämä edellyttää kasvattajilta läsnäoloa ja sensitiivisyyttä.

3 KASVATUKUMPPANUUDEN MERKITYS TUNNEKASVATUKSESSA

Luottamuksellisen kumppanuussuhteen rakentaminen vanhempien kanssa on keskeinen ja tärkeä tavoite päiväkodissa työskentelevien varhaiskasvattajien työn onnistumisen kannalta. Sosiokulttuurisesta näkökulmasta katsottuna vanhempien kannustaminen osallisuuteen ja osallistumaan oman lapsensa arkeen päivähoidossa vaatii työntekijöiltä reflektiivistä ja avointa sekä ennakkoluulotonta työtettä. Vanhemmalle on tärkeätä kokea tulevansa arvostetuksi omassa vanhemmuudessaan ja se toteutuu huomioimalla vanhempien näkemykset kasvatustyössä.

Hyvin toimivan kasvatuskumppanuuden edellytyksenä päiväkodissa on vanhempien mukaan ottaminen ja osallisuuden mahdollistaminen toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Varhaiskasvattajilta

edellytetään hyviä vuorovaikutustaitoja, aitoa kohtaamista sekä inhimillisyyttä, jotta vanhemmat saadaan kiinnostumaan osallistumisesta.

Päiväkoti toimintaympäristönä tarjoaa monia mahdollisuuksia, joissa vanhemmat yhdessä lasten kanssa voivat osallistua päiväkodin arkeen. Toiminnalliset vanhempainillat ja erilaiset teemapäivät mahdollistavat eri tunnekasvatusmenetelmien tutuksi tekemisen ja vanhempien osallisuuden. Osallisuuden mahdollistavaa toimintaa ja tapahtumia järjestetään sen vuoksi, että voidaan tukea lasten ja vanhempien, vanhempien ja varhaiskasvattajien sekä varhaiskasvattajien ja lasten vuorovaikutusta, jotka kaikki tukevat myös tunnekasvatusta.

Tunnekasvatuksen näkökulmasta varhaiskasvattajien on oleellista kuulla vanhempien näkemyksiä lapsen luonteesta ja tavasta suhtautua toisiin lapsiin sekä aikuisiin. Siten varhaiskasvattajat voivat suunnitella parhaiten lapsen tarpeita vastaavaa tavoitteellista toimintaa. Luottamukseen perustuva kasvatuskumppanuus tukee parhaimmillaan lapsen kasvua ja kehitystä sekä oppimista. Siten sen avulla voidaan edistää myös lapsen tunnekehitystä.

Kasvatuskumppanuus rakentuu vastavuoroisessa ja tasavertaisessa kanssakäymisessä vanhempien ja varhaiskasvattajien kanssa. Jotta vanhemmat voivat kokea kumppanuutta, on tärkeää, että perheitä kuullaan ja kunnioitetaan. Luottamuksen rakentuminen on kasvatuskumppanuudessa tärkeä periaate. Kumppanuussuhteessa on oleellista kiinnittää huomiota siihen, miten vanhempien tietämys lapsesta tulee kuulluksi ja vastaanotetuksi. Erilaisuuden hyväksyminen sekä itsestä poikkeavan kunnioittaminen on keskeistä kumppanuuden kehittymisessä. Kasvatuskumppanuudessa lapselle läheiset aikuiset kehittävät myös kykyään kuulla lasta. (Alasuutari, Hännikäinen, Karila, Nummenmaa & Rasku-Puttonen 2006, 95–96)

Vuoropuhelussa ensiarvoisen tärkeitä asioita ovat kuuntelu ja ennen kaikkea toisen kuuleminen. Kuulevassa suhteessa asetutaan kuuntelemaan puhujan asiaa ja ajatuksia. Se on eläytyvää kuuntelemista, jossa keskittyminen ja läsnäolo ovat merkityksellisiä. Tällaisen kuuntelemisen puhuja näkee aitona kiinnostuksena, empaattisuutena ja rehellisyytenä. Kuunteleminen ei onnistu, ellei kuulija pysty luomaan turvallista ja hyvää ilmapiiriä. Kuuntelijan täytyy haluta ja uskaltaa ottaa vastaan se, mitä toinen haluaa kertoa. Kuulluksi tuleminen on eheyttävä kokemus ja sen vuoksi kasvatuskumppanuuden keskeinen periaate. Vanhempien kuuleminen antaa varhaiskasvattajalle mahdollisuuden oppia tuntemaan lapsi vielä paremmin. (Kaskela & Kekkonen 2006, 32.)

Kunnioittava asenne on vastapuolen arvostusta ja hyväksyntää. Avoimuus ja myönteisyys auttavat ihmistä ymmärtämään, että vastapuoli kunnioittaa ja arvostaa häntä. Kunnioittavan suhteen luominen voi olla haaste, kun kohdataan erilaisuutta: erilaisia perheitä, perhekulttuureja ja arvoja. Kuuntelemisen avulla on mahdollista oppia hyväksymään, ymmärtämään sekä kunnioittamaan muita ihmisiä. Kunnioittava suhde pohjautuu aina myönteisyyteen, koska myönteisyys edesauttaa avointa ja rehellistä

puhetta ja todellisen vuorovaikutuksen syntymistä. (Kaskela & Kekkonen 2006, 34–35.)

Luottamuksen syntymiseen tarvitaan Kaskelan ja Kekkosen (2006, 36) mukaan aikaa, yhteisiä kohtaamisia ja vuoropuhelua, koska luottamus rakentuu kuulemisen ja kunnioituksen periaatteiden pohjalta. Vanhempien mielestä luottamus päivähoidon henkilökuntaan rakentuu kasvattajan ja lapsen välisestä suhteesta. Kasvattajan sensitiivinen suhde lapseen saa vanhemmat luottamaan siihen, että lapsi on hyvässä hoidossa. Luottamuksen syntymistä edistää vanhempien mahdollisuus vaikuttaa lapsensa hoitoon ja kasvatukseen liittyviin asioihin. Jokapäiväinen vuoropuhelu ja päivittäiset kohtaamiset lapseen liittyvissä asioissa luovat perustan luottamukselle. Kasvatuskumppanuuden keskeinen tavoite onkin luoda luottamuksellinen ilmapiiri kasvattajien ja vanhempien vuoropuhelulle. Tunteiden käsitteleminen ja niistä puhuminen edellyttävät luottamuksellista suhdetta niin kasvattajien välillä kuin lapsenkin kanssa.

Dialogin avainsana on kuuleminen. Ainoastaan kuuleva suhde voi saada aikaan aitoa vuoropuhelua, jossa on tilaa kaikkien osapuolten omille ajatuksille. Dialogi toteutuu tasa-arvoisessa puheessa, jossa kummankin osapuolen tieto on yhtä merkityksellistä. Dialogiseen puheeseen mahtuvat eri mieltä oleminen, suorapuheisuus ja rehellisyys, koska kaikki pohjautuu kuulemiseen ja kunnioitukseen. Dialogi on taitoa ajatella, puhua ja toimia yhdessä samalla, kun siinä luodaan yhteistä ymmärrystä. Kasvattajan ja vanhemman dialogi saa aikaan heidän välisen yhteisöllisyyden kokemuksen ja tunneliittymisen lapsen asiaan ja kasvatukseen. (Kaskela & Kekkonen 2006, 38.)

Kasvatuskumppanuussuhteen ylläpitäminen ja kumppanuuden hengessä toimiminen on ensiarvoisen tärkeää myös työyhteisössä työntekijöiden välisessä vuorovaikutussuhteessa sekä työntekijä-lapsi suhteen ylläpitämisessä sekä tukemassa lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhdetta.

4 SOSIAALIPEDAGOGINEN ORIENTAATIO TUNNEKASVATUKSESSA

Sosiokulttuurinen innostaminen edellyttää varhaiskasvattajilta innovatiivista työtettä sekä kykyä kehittää uudenlaisia, innostavia toimintaympäristöjä, joissa lapsen luontainen tapa toimia ja oppia todentuu. Lapselle luontainen tapa toimia ja oppia on muun muassa leikkiminen. Leikkiessään lapsi oppii ilmaisemaan ja näyttämään tunteitaan. Varhaiskasvattajan tehtävä on auttaa lasta leikin lomassa nimeämään erilaisia tunnetiloja sekä hyväksymään ja nimeämään lapsen omat ja leikkikaverin tunteet.

Osallisuuden kokemus leikissä ja muussa sosiaalisessa toiminnassa, opettaa lasta paitsi kantamaan vastuuta itsestä, mutta myös toisista. Osallisuudella vaikutetaan lapsen persoonallisuuden kehittymiseen.

Sosiaalipedagogiikkaan perustuen myös vanhempien osallisuus päiväkodin tunnekasvatuksessa on tärkeää.

Varhaiskasvatukseen liittyy myös sosiokulttuurinen innostaminen, joka on saanut vaikutteita muun muassa Paulo Freiren pedagogiikasta. Innostamisella pyritään saamaan lapset osallistumaan oman elämänsä ja yhteisönsä elämän aktiiviseen ja tiedostavaan rakentamiseen. Innostamisessa on mukana kolme ulottuvuutta, pedagoginen, sosiaalinen ja kulttuurinen. Nämä muodostavat myös varhaiskasvatuksen perustaksi sopivan kokonaisuuden, jolla pyritään sekä lapsen yhteisölliseen sitoutumiseen että heidän persoonallisten arvojensa kehittymiseen. (Kurki 2001, 73.) Sosiokulttuurinen innostaminen soveltuu mitä parhaiten myös tunnekasvatukseen. Yhdessä, toiminnallisesti ja itse osallistuen opitaan uutta, turvallisen aikuisen läsnä ollessa.

Sosiaalipedagogisen kasvatustyön taustalla on ajatus, että ihminen on ennen kaikkea toimija. Toiminta tapahtuu yhdessä toisten ihmisten kanssa, jotka jakavat yhteiset unelmat ja tavoitteet paremmasta arkipäivästä. Sosiaalipedagogisen toiminnan periaatteet ovat myös varhaiskasvatuksessa tunnekasvatuksen periaatteita. Toiminnan lähtökohta on lapsissa itsessään ja siinä arkipäivässä, jota he elävät, heidän omassa ympäristössään. Tavoitteena on, että lapset lähtevät liikkeelle, ryhtyvät osallistumaan ja toimimaan sekä toimivat isäntinä omassa historiassaan. Jotta voidaan tukea lapsia osallistumaan, tarvitaan herkistämistä ja motivointia. (Kurki 2001, 72–73.) Pienten lasten tunnekasvatuksessa aikuisen roolin merkitys korostuu ja kasvattajalta edellytetään taitoa mahdollistaa lasten osallisuus ja innostaa lapset oppimaan. Tämä edellyttää innostusta myös kasvattajalta.

Innostamisella pyritään lisäämään ihmisten sosiokulttuurista toimintaa sekä tarjoamaan oppimisen oivalluksia tekemisen ja kokemuksen kautta. Herkistämisessä ja motivoinnissa on lähdettävä lasten arkipäivästä ja heidän todellisuudestaan sekä heidän lähiyhteisöstään. Toiminnan ytimessä on lasten oma osallisuus ja aktiivisuus, joten aikuinen tekee työtä tehdäkseen itseään tarpeettomaksi. Tärkeintä on saada aikaiseksi sellaista toimintaa, jossa lapset voivat osallistua todelliseen päätöksentekoon ja ovat luonteva osa ryhmää. Aikuisen tehtävä on olla niiden ääni, joiden ääni ei muuten kuulu. Aikuiselta vaaditaan sensitiivisyyttä nähdä pienen lapsen tarpeet. (Kurki 2000, 136–137.)

Pedagogiikan tulisi olla osallisuuden mahdollistavaa sekä innoittavaa, jotta se mahdollistaisi myös arkipäivän olosuhteiden muokkaamisen paremmaksi. Siten se lisää myös sosiaalista tietoisuutta ja solidaarisuutta. Erilaiset ilmaisulliset aktiviteetit kehittävät myös inhimillisiä kykyjä, kuten jakamista, yhteistyötä ja kunnioittamista. (Kurki 2000, 138.)

Toiminnan pitää olla tehty juuri kyseisen ryhmän tarpeita vastaavaksi ja siksi onkin tärkeää etukäteen miettiä ryhmän ominaispiirteitä. Vaikka aikuinen räätälöi toiminnan, ei se tarkoita sitä, että lapset olisivat vain sivustaseuraajia. He ovat osallisina toiminnassa ja muokkaavat toimintaa omista tarpeistaan lähtien. (Kurki 2000, 146.) Tunnekasvatuksessa on

tärkeää huomioida lasten yksilölliset erot, mutta kuitenkin hyödyntää myös vertaisryhmää opetuksessa. Yhdessä oppiminen ja tekeminen lisäävät yhteisöllisyyden kokemusta.

5 KIINTYMYSSUHDE TUNNEKASVATUKSEN KONTEKSTISSA

Brittiläinen psykoanalyttikko ja psykiatri John Bowlby (1907–1990) on kehittänyt kiintymyssuhdeteorian. Sen lähtökohtana on lapsen synnynnäinen tarve kiinnittyä toiseen ihmiseen. Kiintymyssuhde kuvaa vauvan ja häntä hoitavan aikuisen välistä tunnesuhdetta, jossa korostuu hoivan ja rakkauden tärkeys pienen lapsen ja vanhemman varhaisessa vuorovaikutuksessa. Lapsi tarvitsee kokemuksen aikuisen sensitiivisyydestä, hoivasta, läheisyydestä ja turvallisuudesta, jotta hän oppii säätelemään tunteitaan ja luottamaan aikuiseen. Turvallinen kiintymyssuhde edellyttää läsnä olevaa aikuista, joka vastaa lapsen tarpeisiin ja reagoi lapsen kokemuksiin tunteisiin.

5.1 Kiintymyssuhteen merkitys tunteiden kehityksessä

Vastasyntynyt lapsi tarvitsee toisen ihmisen konkreettista huolenpitoa ja hoivaa sekä psyykkistä huolenpitoa selvittääkseen hengissä ja kokeakseen turvallisuuden tunteen. Kiintymyssuhdeteorian mukaan pieni lapsi kasvaa psyykkisesti tasapainoiseksi vain kiinteässä yhteydessä hänelle emotionaalisesti tärkeisiin ihmisiin. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 97.)

Turvallinen kiintymyssuhde on lapsen sosiaalisen kehityksen ja sosiaalisten taitojen sekä kognitiivisen kehityksen pohja. Turvallisella kiintymyssuhteella tarkoitetaan suhdetta, jossa lapsi luottaa siihen, että hänen tarpeensa tunnustetaan ja niihin vastataan sopivalla tavalla. Turvallisesti kiinnittynyt lapsi tuntee, että hän on arvokas ja rakastettu, kun häntä hoivataan ja hänestä huolehditaan. Bowlbyn mukaan lapsen varhaiset kiintymyskokemukset voivat muodostua hyvin erilaisiksi ja juuri siksi lapsen varhaisilla kiintymyskokemuksilla on suuri merkitys hänen myöhemmälle kehitykselleen. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 98–100.)

Perusta lapsen tunne-elämälle luodaan pysyvällä kiintymyssuhteella ainakin yhteen aikuiseen. Kiintymyssuhteen laatu määrää olennaisesti lapsen tunne-elämän kehitystä. Jotta lapsen tunne-elämän kehitys voi olla johdonmukaista, tulee kiintymyksen tunnetta säädellä lapsen, ei aikuisen tarpeet. Se vaatii aikuiselta kykyä asettaa omat tarpeet taka-alalle ja halua vastata ja täyttää lapsen tarpeet. Silloin aikuisen kiintymys ei myöskään perustu hänen omien tunnetarpeiden tyydyttämiseen. (Puolimatka 2004, 46–49.)

Puolimatkan (2004, 49) mukaan lapsen tulee saada kokea olevansa hyväksytty, rakastettu ja ymmärretty. Se on myös turvallisen kiintymyssuhteen edellytys. Turvallinen kiintymyssuhde vaikuttaa suotuisasti lapsen tiedollisten valmiuksien kehittymiseen. Lapsi voi luottaa ulkomaailmaan ja turvallisesti oppia uutta ja kehittyä. Jos lapsella ei ole turvallista kiintymyssuhdetta, lapsen kyky kehittää sosiaalisia taitojaan ja

kyky keskittyä ja oppia uutta rajoittuu. Aikuisiällä tämä voi näyttäytyä kyvyttömyytenä rakentaa kestäviä tunnesuhteita ja altistaa kriisitilanteissa mielenterveysongelmiin.

Lapsen persoonallisuuden kehitys kärsii, jos hänen varhaiskehityksensä tapahtuu vailla kiintymyssuhdetta. Se vaikuttaa hänen elämänhaluunsa ja kiinnostukseensa. Lapsi tarvitsee henkilökohtaista huomiota. Lapsi ei opi tiedostamaan tunteitaan, eivätkä ne kehity, jos vanhemmat eivät niihin vastaa. Jos tunteet ovat kovin heikkoja, tuntuu elämäkin laimealta. (Puolimatka 2004, 49.)

Hughes (2015) on määritellyt yleisiä kiintymyksen ja vanhemmuuden periaatteita. Hän pitää kiintymyssuhteen luomisessa tärkeänä lapsen ja aikuisen katsekontaktia ja äänen sävyä. Hughes korostaa myös kosketuksen ja hoivan merkitystä. Varhaisessa vuorovaikutuksessa korostuvat sanaton viestintä, liikkeet ja eleet. Lapsen hyväksyminen ehdoitta, uteliaisuus lasta kohtaan, leikkisyys kasvatuksessa sekä empatia ovat tärkeitä. Hughesin mukaan kasvatuksessa ei milloinkaan pidä käyttää uhkailua tai pakottamista, vaan vuorovaikutuksen tulee olla vastavuoroista, ei pakotettua.

Kasvatuksessa ja päivittäisessä arjessa lapselle tulee tarjota nautinnon ja ilon kokemuksia leikin avulla. Aikuisen tulee antaa lapselle myös onnistumisen kokemuksia, koska ne luovat perustan lapsen ikätasoiselle kehitykselle. Lapsen saavuttaessa uuden kehitysvaiheen, tulee aikuisen huomioida se ja iloita siitä yhdessä lapsen kanssa. Aikuisen tehtävä on auttaa lasta saavuttamaan rikas tunne-elämä ja sosiaalinen kyvykkyys. Aikuisella tulee olla kykyä säädellä omia tunteitaan ja siten toimia mallina myös lapselle. (Hughes 2015.)

Hughes (2015) korostaa, että lapsi tulee hyväksyä sellaisena kuin hän on, omine ominaisuuksineen ja haasteineen. Vetäytyminen ja käytöshäiriöt saattavat olla lapsen selviytymiskeinoja vaikeasta traumasta. Käytöshäiriöt lisääntyvät yleensä lapsella, jolta puuttuu turvallinen kiintymyssuhde aikuiseen.

Turvallinen kiintymyssuhde on emotionaalisesti tärkeä ihmissuhde, jossa tunteiden tasapainoinen kehitys mahdollistuu ja jossa tunteiden jakaminen on keskeistä. Pieni lapsi tarvitsee vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa jatkuvaa emotionaalista tukea ja säätelyä. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä selvemmin kiintymys ilmenee tässä ja nyt. Se edellyttää arkista perushoitoa ja yhdessäoloa. Lapsen tunteiden kehitykselle on välttämätöntä, että turvallinen aikuinen on läsnä ja saatavilla myös tunnetasolla.

5.2 Lapsen ja varhaiskasvattajan välisen kiintymyssuhteen merkitys tunnekasvatuksessa

Lapsen eheäksi kasvamisen edellytyksiä ovat pysyvät, turvalliset ja rakastavat ihmissuhteet. Jos oma äiti tai isä on kykenemätön luomaan hyvää ja turvallista kiintymyssuhdetta omaan pienokaiseen ensimmäisen

elinvuoden aikana, voi lapsen muodostama tunneside muuhun läheiseen ihmiseen olla lapsen tasapainoisen tunne-elämän lähtökohtana.

Kiintymyssuhdeteoria korostaa varhaisten hoivakokemusten merkitystä lapsen elämässä. Jokainen lapsi kaipaa ja tarvitsee aikuisen turvaa ja aikaa kasvaakseen ja kehittyäkseen tuntevaksi ja tasapainoiseksi ihmiseksi. Päiväkodissa pieni lapsi saattaa kokea suurta eroahdistusta, jolloin on ensiarvoisen tärkeätä, että kasvattaja vastaa tähän tunteeseen. Lapselle lempeästi puhuminen, syliin ottaminen ja hellyys helpottavat ja auttavat lasta pääsemään ahdistavasta tunteesta. Mikäli pienen lapsen tarpeisiin ei vastata, saattaa se aiheuttaa pelkoa ja epävarmuutta ja lapsi joutuu tukahduttamaan tunteensa.

Hyvän päivähoidon tärkeimpänä kriteerinä pidetään varhaiskasvattajia, joilla on aito kiinnostus omaa työtään ja lapsia kohtaan. Kasvattajilta vaaditaan myös sensitiivisyyttä, avoimuutta ja lämminhenkisyttä kohdata koko perhe. Ensimmäiset kohtaamiset vanhempien ja kasvattajien välillä vaikuttavat vanhempien toiveisiin ja odotuksiin, mahdollisiin huoliin ja pelkoihin. Juuri kohtaamisista rakentuu vanhempien kuva ja käsitys päivähoitopalvelujen luotettavuudesta ja soveltuvuudesta heidän omalle lapselleen. (Karikoski & Tiilikka, 2012, 79.)

Lapsen ja vanhemman suhteen kannattelu on Kaskelan ja Kekkonen (2006, 23) mukaan ensiarvoisen tärkeätä silloin, kun lapsi aloittaa ensimmäistä kertaa päivähoiton ja varsinkin alle 3-vuotiaalla lapsella. Lapsen kannalta päivähoiton aloitus on hyvin merkittävä vaihe ja lapsi tarvitsee tukea erokokemuksen käsittelyyn sekä siihen, että voi luottaa vanhemman palaavan. Terve lapsi ikävöi vanhempiaan ja päiväkodissa kasvattaja voi auttaa lasta jakamalla ikävän tunteen lapsen kanssa. Lapselle onkin tärkeätä kuulla, että ikävöiminen on sallittua. Kasvattaja sitoutuu näin vahvistamaan lapsen ja vanhemman välistä suhdetta ja olemaan turvallisenä, syyliä tarjoavana aikuisena lapselle.

Päivähoiton tehtävänä on vahvistaa ja ylläpitää lapsen ja vanhemman ensisijaista kiintymyssuhdetta ja huolehtia lapsen turvallisesta siirtymästä päivähoitoon. Vanhemman tutustuminen kasvattajaan ja heidän välinen luottamus siirtyy vanhemmalta lapselle. Tarkoituksenmukaista olisi, että vastuu lapsen tutustumisesta olisikin yhdellä kasvattajalla, jonka työajat pyritään järjestämään lapsen tutustumisvaiheeseen sopiviksi. Siten voidaan turvata pysyvä, yksilöllisyyden huomioiva omahoitajasuhde. (Karikoski & Tiilikka, 2012, 80.)

Turvallisesti kiintynyt lapsi uskaltaa luottaa aikuiseen ja hän voi kokeilla rajojaan rauhassa tietäen, että aikuinen kestää tämän. Lapsi voi luottaa siihen, että aikuinen auttaa häntä silloin, kun hän apua kaipaa. Päiväkodissa kasvattajan ja lapsen luonnollisen vuorovaikutuksen kautta voi rakentua turvallinen kiintymys.

Sylin ja hoivan merkitys on oleellista lapsen turvallisuuden tunteen kannalta. Aikuisen aito kiinnostus lasta kohtaan ja positiivinen, rohkaiseva suhtautuminen on myös keskeistä. Päiväkodin työntekijöillä on paljon

vastuuta hoivatessaan ja kasvattaessaan alle 3-vuotiaita lapsia. Yhtenä tulevaisuuden tehtävänä heillä tulee olemaan vanhempien tukeminen ja ohjaaminen vanhemmuudessa, koska on vanhempia, jotka eivät jaksa tai eivät osaa olla turvallisia ja luotettavia vanhempia.

Päiväkodeissa jo melko varhaisessa vaiheessa voidaan todeta erilaisia käytöshäiriöitä ja aggressiivista käyttäytymistä. Usein syynä on lapsen turvaton kiintymyssuhde. Keltikangas-Järvisen mukaan (2004, 183–186) varhaisella kiintymyssuhteella on merkitystä siihen, miten ihminen myöhemmällä iällä käsittelee kohtaamiaan kriisejä ja miten hän niistä selviää. Kiintymyssuhde vaikuttaa myös siihen miten ihminen havainnoi ympäristöään ja miten hän sitä tulkitsee. Turvaton kiintymyssuhde saattaa saada maailman näyttäytymään pahana ja pelottavana.

6 ALLE 3-VUOTIAIDEN TUNTEIDEN KEHITYS

Pienten lasten kasvatuksessa on tärkeää käyttää hyväksi kaikki yhteiset hetket, joissa aikuinen on vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Arjessa tapahtuvat tilanteet ovat otollisia kasvatustilanteita ja lapselle konkreettisia. Spontaanisti, hetkessä tapahtuva tunnekasvatus, on merkityksellistä, koska niissä koetaan myös paljon erilaisia tunteita. Oikea-aikaisuus on tärkeää, jotta tilanteet eivät mene ohi, sillä myöhemmin lapsen on vaikeampi löytää tunteelle selitystä.

Alle vuoden ikäisenä lapsi harjoittelee läheisyyttä toisen ihmisen kanssa vaatimalla sitä toiselta, mutta myös antamalla sitä. Hän varmistaa turvan huutamalla ja itkemällä. Hän on vielä avuton omien tunteidensa keskellä ja mielialat muuttuvat nopeasti. (Cacciatore 2008, 48.)

Alle yksivuotias ei kykene vielä yhdistämään asioita, vaan elää tässä hetkessä. Hän tarvitsee aikuisen apua tunteisiinsa, niiden alkamiseen ja loppumiseen. Ensimmäisen elinvuoden aikana aivot kehittyvät nopeasti ja lapsi oppii paljon uusia asioita. Hän oppii, että ilmeillä voi viestiä ja hän oppii myös tulkitsemaan toisten ilmeitä. Hän tunnistaa jo tunteita ilmeistä, kuten vihan, pelon, ilon sekä surun ja hän oppii tunnistamaan tunteita myös äänen sävyistä ja kosketuksesta. (Cacciatore 2008, 48–49.)

Jotta vauva voi kokea olevansa turvassa kaikkine tunteineen, hän tarvitsee sylissä pitoa, puhumista ja laulamista. Fyysinen läheisyys ja katsekontakti ovat myös tärkeitä itsetunnon kehitykselle. Erityisesti kosketuksella on suuri merkitys tunteiden hallinnassa, itsesäätelyssä ja itsetunnon kehityksessä. (Cacciatore 2008, 50.)

Noin 1–2-vuotiaana lapsi on utelias tutkija, joka opettelee elämää ja sen turvallisuutta. Hän nauttii liikkumisesta ja on innokas oppimaan uusia asioita ympäröivästä maailmasta. Hän harjoittelee oman kehonsa hallintaa, sen liikkeitä ja rajoja. Hän opettelee myös tasapainoa ja tilan hahmottamista. Hän ei ymmärrä vielä vaaranpaikkoja, eikä niitä pidä opettaa pelottelemalla, päinvastoin. Lapsi tarvitsee rinnalleen rohkaisevan ja turvallisen aikuisen, jonka tuella hän valloittaa maailmaa. Lapsi

tarvitsee kiireetöntä, kuuntelevaa, eläytyvää ja vastavuoroista aikuista, jonka lähellä voi turvallisesti tutkia maailmaa. (Cacciatore 2008, 51–53.)

Lapset ovat luonnostaan innokkaita tutkimaan asioita ja heidän rikas mielikuvituksensa auttaa toteuttamaan erilaisia teemoja muun muassa leikin avulla. Varhaiskasvattajien tehtävänä on mahdollistaa lapsille mukava, innostava tekeminen sitoutumalla omalla persoonallaan ja työpanoksellaan lasten arkipäivään ja leikkiin, järjestämällä yhdessä lasten kanssa sopivia toimintaympäristöjä. Aikuisten heittäytyminen leikin maailmaan innostaa myös lapset osallistumaan leikkiin erilaisia tunteita näyttämällä, nimeämällä ja osoittamalla. Leikkiin mukaan heittäytyvä aikuinen kunnioittaa ja arvostaa lapsia ja heidän tapaansa toteuttaa ja nähdä maailmaa.

Aikuisen omalla persoonallisuudella on suuri merkitys sille, kuinka saadaan lapset innostumaan elämyksellisestä toiminnasta. Rohkeudella heittäytyä mukaan toimintaan on keskeinen merkitys. Heittäytyminen vaatii aikuiselta uskallusta ja villiä mielikuvitusta asettua lapsen tasolle mielikuvituksen maailmaan. Lapset suorastaan lumoutuvat siitä, kun aikuiset pukeutuvat roolivaatteisiin ja heittäytyvät erilaisiin, lasta kiinnostaviin rooleihin. Se herättää lapsissa aitoa ihailua ja innokkuutta, mutta myös luottamusta ja varmuutta siihen, että aikuinen arvostaa lasten leikkiä.

Lapsen ollessa noin 2–3-vuotias, on hänellä oman tahdon vaihe. Jonkun estäessä häntä saamasta haluamaansa, voi lapsessa herätä voimakas aggression tunne. Silloin hän huutaa, tahtoo ja repii entistä kovemmin ja siten yrittää ratkaista tilanteen edukseen. Aggressiokasvatus on tässä vaiheessa oleellista. Lasta tulee lempeästi rajoittaa ja mallintaa hänelle tapoja käsitellä ja ilmaista aggression tunteita. Vähitellen lapsi oppii ymmärtämään, että kuohuttavinkin tunne on ohimenevää, eivätkä pahimmatkaan tunteet ole vaarallisia. Aikuisen opettamalla keinoilla lapsi oppii vähitellen hillitsemään itseään. (Cacciatore 2008, 55–56.)

Päiväkodissa pienten lasten tunteet näkyvät erityisesti siirtymätilanteissa sekä lapsen tullessa päiväkotiin tai poislähdön hetkellä. Tunteet vaihtelevat ilosta suruun, tyytyväisyydestä tyytymättömyyteen, turvallisuudesta turvattomuuteen sekä kaipauksesta riemulliseen jälleennäkemisen tunteeseen. Leikissä tapahtuvat ristiriitatilanteet ja töniminen aiheuttavat usein mielipahaa ja vaativat välitöntä puuttumista. Nämä ovat oivallisia hetkiä kysyä lapselta, miltä hänestä tuntuu ja auttaa lasta löytämään tunteelle nimi.

Alle 3-vuotiaan lapsen tunteiden kehityksen kannalta on tärkeätä, että tunteita käsitellään lapselle ominaisella tavalla muun muassa laulujen, leikkien sekä satujen avulla. Silloin tunteen nimeäminen, näyttäminen ja tunnistaminen tapahtuvat lapsen kehitystason mukaisesti. Satukirjojen tunteikkaat kuvat auttavat lasta asettumaan sadun päähenkilön rooliin ja tunnetilaan, jolloin tunteen opetteleminen tapahtuu luontevasti. Leikittäessä on hyvä tapa opetella tunteita pienen lapsen kanssa, lapsen kehitystason mukaan.

6.1 Varhainen vuorovaikutus tunteiden säätelyn kehittämisessä

Luottamus aikuisen ja lapsen välille syntyy, kun aikuinen on läsnä ja vastaa lapsen tarpeisiin riittävän usein. Luottamuksen pohjalta lapsi alkaa tutkia ympäristöään ja ilmaista erilaisia tunteitaan turvallisen aikuisen läsnä ollessa. Kun lapsi kokee olonsa riittävän turvalliseksi, niin hän alkaa kiinnostua myös leikkimisestä. Leikin avulla lapsi oppii erilaisia tietoja ja taitoja, joita hän tarvitsee vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa.

Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsen tarpeet on huomioitu ja lapsi voi luottaa siihen, että aikuinen on saatavilla, jos hän tätä tarvitsee. Turvallinen kiintymyssuhde edesauttaa lapsen kasvua ja kehitystä empaattiseksi, toisia huomioon ottavaksi ihmiseksi, jolla on hyvät edellytykset luoda aikuisena pysyviä ihmissuhteita.

Tunteiden säätely kehittyy hyvin pitkälti lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksessa, vaikka kyky tunteiden säätelyyn onkin kytköksissä aivorakenteisiin. Varhainen vuorovaikutus vaikuttaa välillisesti tunteiden säätelyyn aivojen ja niiden toiminnan kautta. Varhaisessa vuorovaikutuksessa vauva saa niitä tärkeitä kokemuksia, joita hän tarvitsee aivojensa kehittämiseen. (Kokkonen 2010, 79.)

Tunteiden säätelyn kehittymisen kannalta otollisin vaihe on noin 6–18-kuukauden ikäisenä, jolloin esimerkiksi turvalliset, toistuvat ja rauhalliset kosketuksen kokemukset vähentävät vauvan stressiä. Rauhoittavan kosketuksen lisäksi edellä mainittu ikä on otollinen muillekin lapsen ja vanhemman väliselle tunneilmausten varassa eteneville vuorovaikutusleikeille. Vuorovaikutusleikit ovat 3–4-kuukauden ikäisen lapsen ensimmäinen kehityksellinen virstanpylväs. Tunneilmaisuihin ja kosketuksiin perustuvien vuorovaikutuskokemusten toistuttua lapsen ja vanhemman välille syntyy vuoden ikään mennessä tunnesuhde, jota John Bowlby (1957) kutsui kiintymyssuhteeksi. (Kokkonen 2010, 79–81.)

Varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen on ensiarvoisen tärkeää siksi, että lapsi kiinnittyy vanhempaansa tai muuhun hoitajaansa turvallisesti ensimmäisen ikävuoden aikana. Lapsen ja vanhemman välinen turvallinen kiintymyssuhde ja kiintymykseen perustuva vuorovaikutus ilmenee suurimmaksi osaksi leikkisyytenä. Lorut, laulut sekä piilo- ja kurkistusleikit synnyttävät jännitystä sekä naurua ja leikin kuluessa vanhempi ja lapsi viestittävät toisilleen tunteitaan ja toiveitaan. Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus kannattelee arvokasta ihmissuhdetta, suhteen kehitystä ja sen tavoitteita.

6.2 Empatiataito osana tunnekasvatusta

Empatiataito on kykyä ymmärtää toisten tunteita ja eläytyä toisen tunne- ja ajatusmaailmaan. Empatiakykyinen ihminen näkee tilanteen toisen näkökulmasta ja osaa asettua toisen asemaan. Hänellä on myös kyky ymmärtää toisen ihmisen tunteiden syitä. Empatiataidot ovat keskeisessä osassa sosiaalisessa kanssakäymisessä. (Kalliopuska 1998, 7–13.)

Sosiaalisista kyvyistä empatiakyky on välttämätön taito vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Empatia on ihmissuhdetaito ja se on henkistä rikkautta. Sitä voidaan opettaa ja oppia. Empaattinen ihminen on aidosti tunteva, joka hyväksyy toisen ihmisen puutteet ja erilaisuuden mitätöimättä häntä. Ilman empatiataitoa on vaikeaa päästä lähelle toista ihmistä. Empatiaa kokiessaan ihminen ymmärtää sen, mitä toinen tuntee, kokee ja ajattelee ja miksi hän toimii niin kuin toimii. (Kalliopuska 1998, 7–13.)

Empatialla on keskeinen asema tunnekasvatuksessa, sillä sen varaan on helppo rakentaa toista kunnioittavaa ja huomioonottavaa käyttäytymistä. Se luo edellytyksiä positiivisten asenteiden ja tunteiden muodostumiselle. Empatian avulla voidaan vähentää ristiriitojen ja ongelmien syntymistä ihmisten välille, sillä empatiakyky on positiivisessa yhteydessä yhteistyökykyisyyteen. Empatiakyky tarkoittaa toisen ihmisen eläytyvää ymmärtämistä, myötäelämisen taitoa. (Kalliopuska 1998, 11, 83.) Empatiakyky edellyttää myös lapsen kykyä arvioida ja ennakoida oman toimintansa seurauksia. Niihin kuuluvat myös tunteiden nimeäminen ja tunnistaminen sekä tunteiden ilmaisun voimakkuuden säätteleminen. (Asanti & Sääkslahti 2010, 87–88.)

Noin yksivuotiaana lapsi osaa lukea toisen ihmisen kasvoilta tämän tunnemaailmaa ja hän kykenee jo jossain määrin olemaan empaattinen ja aistimaan toisen ihmisen ajatuksia. Lapsi tietää myös silloin, onko äiti tai muu hoitaja tyytyväinen tai vihainen. Mutta jos äidin tai muun hoitajan ilmeet ja eleet ovat lapsen mielestä vaikeasti tulkittavissa, niin silloin lapsi voi myöhemmin tuntea itsensä epävarmaksi sosiaalisissa tilanteissa. Epävarmuudesta johtuen lapsi voi tehdä väärin vuorovaikutukseen liittyviä tulkintoja. Lapsen empatian syntymisessä varhaiskasvatuksella ja varhaisilla ihmissuhteilla on tärkeä merkitys. Lapsen synnynnäinen temperamentti vaikuttaa kuitenkin aina myös lapsen sosiaalisen kehityksen muokkautumiseen. (Karling ym. 2009, 172.)

Kiireettömän ilmapiirin luominen on tärkeää. Kun asiat tehdään kiirehtimättä, niin silloin aikuisilla on mahdollisuus olla hyvänä mallina tunteiden sanoittamisessa ja opettamisessa pienille lapsille. Aikuisen on syytä muistaa, että myös sanattomalla viestinnällä on merkitystä. Kehonkieli viestii paljon enemmän kuin tuhat sanaa. Jos aikuinen sanoo toisin kuin ajattelee, niin lapsi vaistoa sen. Kiireen tunteessa ilmeet kiristyvät ja tahtomatta myös eleet, ilmeet ja puhe muuttuvat. Lasten kanssa työskennellessä on tärkeää säilyttää työssä ilo sekä huumori ja siten luoda positiivista ilmapiiriä.

Rauhallinen toiminta on sanatonta viestintää lapselle siitä, että aikuinen on läsnä vain häntä varten. Aikuisen tulee olla empaattinen. Hänellä tulee olla kykyä ymmärtää ja myötäelää sekä aistia ja kokea lapsen tunnemaailmaa, jotta lapsi voi luottaa ja turvata aikuiseen. Aikuisen pitää jaksaa olla kärsivällinen myös haastavissa tilanteissa. Herkästi reagoiva, sensitiivinen aikuinen sanoittaa lapselle niitä tunteita ja asioita, mitä aikuinen ajattelee pienen lapsen viestittävän esimerkiksi itkullaan. Päiväkodissa aikuisen merkitys korostuu tilanteissa, jotka poikkeavat normaalin arjen rutiineista.

7 AIEMMAT TUTKIMUKSET

3–5-vuotiaiden lasten tunnekasvatusta ja sen kehittämistä on tutkittu paljon, sillä aiheena tunnekasvatus on hyvin mielenkiintoinen ja ajankohtainen. Haluamme nostaa esiin Jangerin (2013) opinnäytetyön, jossa hän on tutkinut työntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä tunnekasvatuksesta 3–5-vuotiaiden lasten päivähoitoryhmässä. Jangerin opinnäytetyön mukaan lasten tunne-elämän yksilöllisyys tuo monenlaisia haasteita tunnekasvatukseen päiväkodissa. Yhtenä tunnekasvatuksen haasteena Jangerin tutkimuksesta nousee se, että tunnekasvatusta ei ole toteutettu varhaiskasvatuksessa kovinkaan systemaattisesti.

Oma tutkimuksemme syventää Jangerin (2013) tutkimusta ja tulokset ovat hyvin samansuuntaiset. Jangerin tutkimus osoitti myös sen, että tunnekasvatus on erittäin tärkeä osa päiväkodin arkea ja toiminnalliset menetelmät ovat paras tapa toteuttaa sitä. Janger korostaa tutkimuksessaan leikin merkitystä ja hän pitää sitä oleellisena tunnekasvatuksen menetelmänä.

Heimonen ja Kinnunen (2014) ovat tutkineet opinnäytetyössään 5-vuotiaan lapsen tunne-elämän tukemista päivähoitossa. Opinnäytetyön tunnekasvatuksesta ovat tehneet myös Laukkanen ja Heikura-Toropainen (2012). He tutkivat miten tunnekasvatusta voidaan toteuttaa kuvallisin menetelmin päiväkodissa. Mykkänen, Simonen ja Vidgren (2013) puolestaan tuottivat opinnäytetyönä tunnekasvatuksen menetelmäkansion, jonka pohjalta päiväkodissa voidaan toteuttaa 4–5-vuotiaille lapsille tunnekasvatusta toiminnallisilla menetelmin.

Mielestämme olemme valinneet merkityksellisen, ajankohtaisesti tärkeän sekä työelämälähtöisen aiheen omalle opinnäytetyöllemme. Näkemyksemme mukaan alle 3-vuotiaiden tunnekasvatus on tärkeitä sekä lapsen tunne-elämän kehittymisen kannalta, mutta erityisesti myös ennaltaehkäisevänä varhaisen tuen muotona.

8 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Opinnäytetyömme tutkimustehtävänä on selvittää miten alle 3-vuotiaiden tunnekasvatusta toteutetaan päiväkodissa ja miten sitä voidaan kehittää. Tutkimustehtävään haimme vastausta seuraavilla tutkimuskysymyksillä

1. Miten tunnekasvatus toteutuu alle 3-vuotiaiden päiväkotiryhmässä?
2. Millaista on hyvin toimiva tunnekasvatus alle 3-vuotiailla päiväkodissa?
3. Miten tunnekasvatusta tulisi kehittää alle 3-vuotiaiden päiväkotiryhmässä?

9 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä opinnäytetyössä tunnetuokiolla tarkoitetaan suunnitelmallista, toiminnallista ja liikunnallista leikkihetkeä, jossa käsitellään tietoisesti erilaisia tunteita pienten, alle 3-vuotiaiden lasten kanssa. Lapsen osallisuus ja lapsilähtöisyys on huomioitu tunnetuokioissa siten, että aikuinen on muokannut toimintaa lapsilta tulevien ideoiden ja toiveiden mukaan leikin aikana.

Opinnäytetyön toiminnallisessa osuudessa suunnittelimme ja järjestimme alle 3-vuotiaille lapsille kaksi tunnetuokiota. Lupa osallistumiseen varmistettiin kyseisten lasten vanhemmilta. Lapset valikoituivat pienryhmään sen perusteella, että he olivat kaikki alle kolmevuotiaita ja, että he olivat paikalla molempina sovittuina päivinä.

Toiminnallisen osuuden jälkeen jatkoimme tutkimusta hankkimalla aineistoa avoimella kyselylomakkeella päiväkodin alle 3-vuotiaiden varhaiskasvattajilta. Avoimen kyselyn avulla kartoitimme tavoitteellisen tunnekasvatuksen tarvetta sekä menetelmiä toteuttaa sitä. Sen avulla saimme myös kasvattajilta tietoa siitä, millaista tunnekasvatusta pienillä lapsilla toteutetaan.

Lisäksi hankimme aineistoa opinnäytetyöhömmö ryhmähaastattelun avulla. Ryhmähaastattelussa sovelsimme ennakoitdialogi-menetelmää. Siinä varhaiskasvattajat pohtivat tunnekasvatuksen kehittämistarpeita sekä sitä, millaista on hyvin toimiva tunnekasvatus alle 3-vuotiaille lapsilla päiväkodissa.

9.1 Toiminnallisen osuuden toteutus ja kuvaus

Suunnittelimme kaksi toiminnallista tunnetuokiota pienille alle kolmevuotiaille lapsille. Tunnetuokiot olivat struktuuriltaan samanlaiset, mutta käsitelivät eri tunnepareja. Tavoitteena oli saada kaikki lapset innostumaan ja osallistumaan liikunnallisiin leikkeihin, joissa käsiteltiin tunteita. Meidän tehtävänä oli huomioida myös lapsilta tulevat ideat ja toiveet. Tunnetuokiot videoitiin ja myöhemmin analysoitiin. Ensimmäisen osuuden aiheena oli suru ja ilo. Toisella osuudella käsiteltiin aiheita kiukku sekä helpotus ja tyyntyminen. Toiminnallisten tunnetuokioiden tarkoituksena oli, että tuokio päättyy aina miellyttävämpään tunteeseen.

Tunnetuokioiden eteneminen havainnollistettiin kertomalla ja mallintamalla toimintaa lapsille. Toiminnallinen osuus videoitiin, jotta pystyimme analysointivaiheessa paremmin havainnoimaan lasten eläytymisen eri tunnetiloihin. Tunnetuokioilla oli selkeä struktuuri, joka toistui samana molemmilla toimintakerroilla. Yhteen tunnetuokioon käytimme aikaa noin 30 minuuttia. Huomioimme myös lasten osallisuuden ja muokkasimme toimintaa sen edetessä lapsilta tulevien ideoiden ja vinkkien mukaan. Halusimme, että tunnekasvatuksesta muodostuu vuorovaikutteinen ja dialoginen.

Pidimme toiminnalliset tunnetuokiot ryhmän leikkihuoneessa sekä liikuntasalissa, mikä oli riittävän iso tila liikunnalliseen toimintaan neljän lapsen pienryhmälle sekä ohjaajalle. Tila oli tuttu ja turvallinen ryhmän lapsille.

Menimme lasten leikkitilaan pupuksi pukeutuneena ja varasimme lapsille aikaa katselemiseen ja ihmettelyyn, koska tilanne oli heille uusi ja me kasvattajina heille melko vieraita. Pyrimme luomaan rauhallisen ja kiireettömän ilmapiirin, jossa lapset saivat rauhassa ensin tutustua meihin ja omaan tahtiinsa aloittaa toiminnan. Tunnetuokioiden edetessä myös lapset osallistuivat rohkeammin ja kertoivat omia ideoitaan, jolloin toimintakin muuttui riehakkaammaksi.

Lapset eläytyivät pupun iloon nauramalla ja pomppimalla. Surun tunne näkyi lasten kasvoilla vain hetken, lähinnä suupielten alaspäin laittamisella. Lapsille oli tärkeätä, että aikuinen oli mukana leikkimässä ja mallintamassa tunteita ja ilmeitä. Kaikki liikunta ja toiminta tuottivat lapsille mielihyvää ja iloa. Lapset nauroivat ja hihkuivat, kun he juoksivat peräkanaa liikuntaradalla ja tekivät kuperkeikkoja. Lapset samaistuivat pupun tunnetilaan sekä ilmeisiin ja eleisiin. He ottivat liikunnassa mallia niin pupulta kuin toisiltaan. Toisen tunnetuokion aikana eläydyimme kiukun tunteeseen heittelemällä kiukkupusseja eli hernepusseja seinällä oleviin muotoalustoihin. Helpotuksen tunteen puolestaan sai aikaan rauhallinen, keinuva tanssi. Toiminnan aikana huomioimme lapsilta tulevat ideat ja toimintaehdotukset toimimalla niiden mukaisesti.

9.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus on teoriasidonnainen. Teoriaa tarvitaan metodien, tutkimuksen etiikan ja luotettavuuden hahmottamisessa. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että teorian osuus tutkimuskokonaisuuden mieltämisen kannalta on välttämätöntä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 18.)

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 20–22) määrittelevät laadullisen tutkimuksen empiiriseksi tutkimukseksi. Siinä tutkittavalle ilmiölle annettavat merkitykset, yksilön käsitykset tutkittavasta ilmiöstä sekä se, millaisia välineitä tutkimuksessa käytetään, vaikuttavat tutkimuksen tuloksiin. Empiirisessä tutkimuksessa selostetaan aineiston hankintatavat, koska nämä antavat lukijalle mahdollisuuden arvioida tutkimusta. Niiden kuvailu on myös osa tulosten uskottavuutta. Eettisestä näkökulmasta katsottuna tutkijan tulee aina pitää huoli siitä, ettei yksittäistä henkilöä tunnisteta. Laadullisessa tutkimuksessa on kyse empiirisen analyysin tavasta tarkastella havaintoaineistoa ja argumentoida sitä.

Eskolan ja Suorannan (1998, 13) mukaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus ymmärretään ei-numeraaliseksi aineiston ja analyysin muodon kuvaukseksi. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2009, 161, 164) määrittelevät kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohdaksi todellisen elämän kuvaamisen, jolloin aineisto hankitaan luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa.

Tutkimuksen kohdetta pyritään kuvaamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.

9.2.1 Toimintatutkimuksellinen ote

Toimintatutkimuksessa tavoitellaan käytännön hyötyä eli käyttökelpoista tietoa. Tutkija osallistuu tutkimaansa toimintaan tekemällä tutkimuskohteeseensa muutokseen tähtäävän väliintulon eli intervention. Toimintatutkija on aktiivinen vaikuttaja ja toimija, toisin kuin perinteisenä pidetyn tutkijan hyveinä on pidetty ulkopuolisuutta ja objektiivisuutta. Toimintatutkimuksen tarkoituksena on valaa uskoa ihmisten omiin kykyihin ja toimintamahdollisuuksiin eli voimaannuttamaan ja valtauttamaan heitä. Toimintatutkija käynnistää toiminnallaan muutoksen ja rohkaisee ihmisiä kehittämään asioita heidän kannaltaan parempaan suuntaan. (Heikkinen 2007, 19–20.)

Toimintatutkijalle oma kokemus on osa aineistoa eli hän käyttää omia havaintojaan tutkimusmateriaalina muun tutkimusaineiston sijasta tai lisäksi. Tutkijan kielenkäyttöön vaikuttaa osallistuminen tutkimuskohteen toimintaan. Tutkimusraportista tulee narratiivinen, kertova, kun tutkimusraportin kertojana on minä tai me. (Heikkinen 2007, 21.)

Tutkija-toimija tuntee tutkimusaiheen aiempien tutkimuksien sekä kirjallisuuden perusteella. Tutkijan kiinnostuksen herättää jokin käytännön ongelma, jota hän ihmettelee tai pohtii. Hän rakentaa taustatietonsa, teorian ja käytännön pohjalta toimintamallin, jonka toimintaa hän haluaa kokeilla käytännössä. Kehittämisprosessia tutkija tarkastelee useimmiten yhteisön ulkopuolisena asiantuntijana. Toimintatutkija osallistuu itse toimintaprosessiin. (Huovinen & Rovio 2007, 95.)

9.2.2 Kohderyhmän kuvaus

Tutkimuksemme kohderyhmä muodostui kahdesta alle 3-vuotiaiden lasten pienryhmästä. Yhdessä pienryhmässä oli neljä lasta, jotka olivat iältään 1–2-vuotiaita, ja osa heistä osasi jo puhua jonkin verran. Pienryhmien lapset olivat ennestään tuttuja toisilleen. Suunnittelimme ja toteutimme heille kaksi toiminnallista tunnetuokiota, jotka videoitiin.

Avoimeen kyselyyn sekä haastatteluun, jossa sovelsimme ennakoitdialogia, osallistui kahden alle 3-vuotiaiden lapsiryhmien varhaiskasvattajat. Kasvattajat, jotka osallistuivat tutkimukseen, olivat kaikki varhaiskasvatuksen ammattilaisia, joilla on useamman vuoden työkokemus.

9.3 Aineiston hankinta

Tunteita ja tunnekasvatusta käsittelevää kirjallisuutta on paljon, joten kirjallisuudesta löysimme paljon hyödyllistä tietoa. Opinnäytetöitä on tehty yli 3-vuotiaiden tunnekasvatuksesta. Hyödynsimme niitä etsiessämme aineistoa omaan tutkimuksemme. Toteutimme tutkimuksen

kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää käyttäen. Teoriaa laadullisesta tutkimusmenetelmästä löysimme kirjallisuudesta.

Toiminnallisen tunnekasvatuksen suunnittelussa hyödynsimme myös omaa ammattitaitoamme ja osaamistamme. Tunnetuokioiden avulla halusimme perehtyä alle 3-vuotiaiden tunneilmaisuun ja tunnemaailmaan. Koska ohjasimme tunnetuokiot itse, emme voineet huomata kaikkea ja siksi havainnointi olisi jäänyt puutteelliseksi. Niinpä päädyimme toiminnallisen osuuden videointiin, joihin jälkikäteen palaamalla saimme kokonaiskuvan tuokioista. Videoita analysoimalla saimme aineistoa lapsen tunneilmaisusta tutkimukseemme. Videoimassa oli toinen kasvattaja, jolta saimme tukea omille havainnoillemme.

Toiminnan videointi auttoi lasten tunnetilojen havainnointia ja kuvaamassa olleelta työntekijältä saimme myös arvokasta tietoa tunnekasvatuksen toteutuksesta ja tarkoituksenmukaisuudesta. Videoinnin ansiosta toiminnallisen osuuden vetäjä sai rauhassa sitoutua ohjaamaan toimintaa.

Laadimme kyselylomakkeen, jossa oli avoimia kysymyksiä alle 3-vuotiaiden lasten kasvattajille, jonka avulla hankimme aineistoa siitä, miten alle 3-vuotiailla tunnekasvatus toteutuu henkilökunnan näkökulmasta. Avoimilla kysymyksillä kartoitimme tavoitteellisen tunnekasvatuksen tarvetta sekä halusimme saada tietoa jo käytettävissä olevista tunnekasvatusmenetelmistä ja keinoista. Ennakointidialogia soveltamalla halusimme kerätä aineistoa siitä, miten kasvattajat kehittäisivät alle 3-vuotiaiden tunnekasvatusta. Sen avulla selvitimme myös kasvattajien näkemyksiä hyvin toimivasta tunnekasvatuksesta alle 3-vuotiailla lapsilla. Osallistuminen oppinnäytetyöhön liittyvään tutkimukseen oli vapaaehtoista.

9.3.1 Havainnointi

Tuomen ja Sarajärven (2009, 81) mukaan havainnointia pidetään toisena yleisenä aineistonhankintamenetelmänä laadullisessa tutkimuksessa. Analyysin kannalta havainnointi on haasteellista, jos se on tutkimuksen ainoa tiedonkeruumenetelmä. Se on yksin tai yhdistettynä toisten aineistonhankintamenetelmien kanssa aina suuritöinen ja aikaa vievä. Mutta yhdistettynä muihin aineistonhankintamenetelmiin esimerkiksi haastatteluun, havainnointi on monesti hyvinkin hedelmällinen aineistonhankintamenetelmä.

Havainnointia käytetään havaintojen hankintaan tutkimuksessa. Se on tieteellisen tutkimuksen perusmetodi ja sillä saadaan tietoa esimerkiksi siitä, toimivatko ihmiset siten kuin he sanovat toimivansa. Havaintoja voidaan hankkia tutkimusta varten kahdella eri tavalla eli havainnoimalla ihmisiä heidän luonnollisessa ympäristössään tai laboratorio-olosuhteissa. Luonnollisessa ympäristössä tehtyjen havaintojen etuna on se, että havainto tehdään aina siinä yhteydessä, missä se ilmenee. Tämä on esimerkiksi havainnointiin perustuvan toimintatutkimuksen edellytys. (Vilka 2006, 37.)

Vilkan (2006, 44–46) mukaan osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu toimintaan tutkimuskohteen ehdoilla. Menetelmän avulla pyritään saamaan tietoa siitä, millä tavalla tutkimuskohteen jäsenet toimivat. Osallistuvassa havainnoinnissa edellytetään, että tutkija pääsee mukaan tutkittavaan yhteisöön. Toimintatutkimuksessa tutkijan tavoitteena on muuttaa sosiaalista todellisuutta, mitä hän tutkii.

Toimintatutkimuksessa on lähtökohtana tutkijan läheinen vuorovaikutteinen työskentely tutkimuskohteen jäsenten kanssa. Tutkija ja tutkittavat yhdessä muuttavat toimintaa erilaisia menetelmiä käyttäen. Ideaalitavoite on, että tutkija kävisi tarpeettomaksi tutkimuskohteen jäsenten alkaessa itse tutkia omaa toimintaansa. Toimintatutkimuksen lähtökohtana ei ole ratkaista kenenkään yksilön henkilökohtaisesti kokemia ongelmia, vaan tavoitteen on ratkaista ongelmat, jotka kaikki yhteisön jäsenet kokevat toimintaansa liittyviksi ongelmiksi. (Vilka 2006, 47–48.)

Kun me hankimme aineistoa opinnäytetyöhön, me havainnoimme lapsia heidän luonnollisessa toimintaympäristössään. Havainnoinnin merkitys korostuu pienillä lapsilla, joilla ei vielä ole kieltä kertomaan asioita. Havainnoimalla lasten ilmeitä ja eleitä sekä muuta sanatonta viestintää, me saimme kuitenkin arvokasta tietoa pienten lasten vallitsevista tunnetiloista, tavasta kokea erilaisia tunteita ja näyttää niitä. Havaintoihimme perustuen, pienillä lapsilla on kyky osoittaa empatiaa toiselle ihmiselle, vaikkakin heidän toimintaansa ohjaa omat tarpeet.

9.3.2 Avoin kysely

Opinnäytetyössämme käytimme kyselylomaketta yhtenä aineistonhankintamenetelmänä. Kyselylomake toimi tässä yhteydessä hyvin, koska halusimme saada kattavan tutkimusaineiston. Kyselylomakkeessa oli useita avoimia kysymyksiä, joihin kasvattajat pohtivat yhdessä vastauksia.

Kysely on yksi tapa hankkia aineistoa. Kyselyn avulla saadaan laaja tutkimusaineisto, koska siihen voi osallistua paljon henkilöitä ja sillä voidaan kysyä monia asioita. Se säästää myös tutkijan aikaa ja vaivaa. Jos kyselylomake on hyvin suunniteltu, voidaan aineisto käsitellä nopeasti ja tietokoneen avulla analysoida. Tulosten tulkinta voi olla ongelmallisempaa. Kyselytutkimusta pidetään pinnallisena, eikä sillä saada varmuutta vastaajien suhtautumisesta tutkimukseen, eikä väärinymmärryksiä voida kontrolloida. (Hirsjärvi ym. 2009, 195.)

Kontrolloitu kysely tarkoittaa sitä, että lomakkeet on jaettu tutkittaville henkilökohtaisesti, jolloin tutkija voi samalla kertoa tutkimuksen tarkoituksesta ja vastata heränneisiin kysymyksiin. Vastaajat täyttävät kyselylomakkeet sovittuun päivään mennessä, jolloin tutkija noutaa ne ja voidaan vielä keskustella tutkimukseen liittyvistä asioista. (Hirsjärvi ym. 2009, 196–197).

Hirsjärven ym. (2009, 196–203) mukaan kyselylomakkeen laadinnasta on olemassa joitakin yleisiä ohjeita. Kyselylomakkeen kysymysten tulisi olla selkeitä ja yksinkertaisia, jotta vastaajat eivät ymmärtäisi kysymyksiä johdattelevina tai väärin. Tärkeätä on, että tutkija pohtii kysymysten määrää ja keskinäistä järjestystä huolellisesti. Kyselylomakkeessa olisi hyvä olla myös avoimia vaihtoehtoja, joihin vastaaja voi tuoda esille sellaisia näkemyksiä ja vaihtoehtoja, joita tutkija ei ole osannut ajatella. Kyselylomakkeen ulkoasuun tulee myös kiinnittää huomiota ja vastauksille tulee jättää riittävästi tilaa.

Kyselylomakkeen kysymykset voivat Hirsjärven ym. (2009, 197, 201) mukaan olla sekä avoimia että monivalintakysymyksiä. Vastaaja voi avointen kysymysten kautta sanoa sen, mitä hän ajattelee. Avointen kysymysten etuna on myös se, että ne osoittavat hyvin vastaajan tietämyksen aiheesta sekä sen, mikä on vastaajan ajattelussa tärkeää. Monivalintakysymyksissä vastaajat vastaavat täsmälleen samoihin kysymyksiin ja niissä vastausten vertaileminen on helppoa.

Opinnäytetyömme kyselylomakkeessa oli seitsemän avointa kysymystä. Niiden avulla kasvattajat saivat määritellä sitä, miten tunnekasvatus toteutuu alle 3-vuotiaiden päiväkotiryhmässä. Kysymykset liitettiin opinnäytetyön loppuun kokonaisuudessaan.

9.3.3 Ryhmähaastattelu ennakointidialogi-menetelmää soveltaen

Haastattelu voidaan toteuttaa sekä yksilö- että ryhmähaastatteluna. Yksilöhaastattelussa haastatellaan vain yhtä henkilöä, kun taas ryhmähaastattelutilanteessa paikalla on yhtäaikaa useita haastateltavia ja haastattelijoitakin voi olla useampi kuin yksi. Ryhmähaastattelussa tavoitteena on saada aikaan ryhmäkeskustelu tutkijan haluamasta aiheesta tai teemoista. (Eskola & Suoranta 1998, 95, 98.)

Ryhmän toimivuuden kannalta sopiva haastatteluryhmä on kooltaan noin 4–8 henkilöä, jolloin tavoitteena on vapaamuotoinen, asiassa pysyttelevä keskusteleminen. Ryhmähaastattelussa haastateltavat saavat tukea toistensa ajatuksista ja kokemuksista, jolloin tietoa saatetaan saada enemmän kuin yksilöä haastateltaessa. Ryhmässä unohtaminen sekä väärin ymmärtäminen vähenevät. Ryhmähaastattelun haasteena on se, että yksilö voi kertoa joistakin asioista ryhmässä aivan eri tavalla kuin yksin ollessaan. Haastatteluajankohdan sopiminen saattaa ryhmähaastattelua varten olla huomattavasti haasteellisempaa, koska suuri joukko ihmisiä pitää saada samaan paikkaan samaan aikaan. (Eskola & Suoranta 1998, 95, 97–98.)

Ennakointidialogi-menetelmää soveltaen toteutimme ryhmähaastattelun alle 3-vuotiaiden lasten kasvattajille. Ennakointidialogi on työtapana ja menetelmä, josta käytetään myös nimitystä tulevaisuuden muistelu. Ennen dialogia, kerroimme kasvattajille ennakointidialogi-menetelmästä ja sen tarkoituksesta. Tarkoituksenamme oli soveltavan ennakointidialogin avulla selkeyttää kasvattajien yhteistyötä tunnekasvatuksen osalta, yhdistää heidän voimavarojaan ja toisaalta myös avartaa

toimintamahdollisuuksia dialogisesti. Itse emme osallistuneet keskusteluun, vaan meidän tehtävämme oli toimia dialogin vetäjinä ja puheenvuorojen jakajina.

Ennakointidialogi-menetelmä on kehitetty alun perin asiakastyöhön ja sen avulla voidaan yhdessä ratkaista arjen pulmia ja löytää ratkaisuja jumiutuneisiin tilanteisiin. Ennakointidialogi on voimavarojen etsimiseen tarkoitettu työmuoto. Sen avulla ennakoidaan hyvää, parempaa tulevaisuutta ja haastattelut antavat arvokasta tietoa kehitettävistä asioista. (Kokko 2006, 3–5.)

Ennakointidialogin tavoitteena on luoda selkeyttä vuorovaikutukseen sekä yhteistyöhön. Sen avulla voidaan rakentaa konkreettisia tulevaisuuden suunnitelmia. Ennakointidialogissa eläydytään parempaan tulevaisuuteen ja siihen miten se näyttäytyy tässä hetkessä. Samalla tarkastellaan myös tekoja, jotka ovat siihen johtaneet. Oleellista tulevaisuuden muistelussa on, että puhuminen ja kuunteleminen erotetaan toisistaan. Kaikilla tulee olla mahdollisuus tuoda esiin oma näkemys ja kaikki tulevat kuulluksi. Kysymykset esitetään tulevaisuudesta ikään kuin siellä oltaisiin jo. (Kokko 2006, 7, 29.)

Ryhmähaastattelun tavoite oli tuottaa kasvattajissa toivoa, moniäänisyyttä, voimavarakeskeisyyttä sekä tasavertaista vuoropuhelua. Ryhmähaastattelun avulla kasvattajat saivat yhdessä muistella tulevaisuutta ja entistä paremmin toimivaa tunnekasvatusta. He loivat uudenlaista, yhteistä työtapaa, kuunnellen toisten ajatuksia ja tuoden esiin omia näkökulmiaan. He saivat pohtia myös tämän hetken haasteita ja löytää yhdessä niihin ratkaisuja.

Ennakointidialogin soveltaminen mahdollisti monipuolisen tunnekasvatuksen tarkastelun ja kun keskustelua käytiin yhdessä kasvattajatiimin kanssa, löytyi uusia yhteisiä ratkaisumahdollisuuksia. Dialogissa jokainen sai vuorollaan pohtia asiaa omasta näkökulmastaan. Paremman lähitulevaisuuden pohtiminen ja siihen johtavasta toiminnasta keskusteleminen rikasti kasvattajien näkemyksiä ja syvensi heidän tunnekasvatustaitojaan.

Ennakointidialogin soveltaminen toimi hyvin ryhmähaastattelun menetelmänä. Varhaiskasvattajat pohtivat yhdessä näkemyksiään hyvin toteutuvasta tunnekasvatuksesta ja sen kehittämistarpeista. Keskustelussa he yhdessä loivat parempaa tulevaisuutta ja kehittivät dialogisesti oman ryhmän tunnekasvatusta. Meidän tehtävämme oli toimia puheenjohtajana ja huolehtia, että jokainen kasvattaja sai tuoda oman näkemyksensä keskusteluun. Ennakointidialogin soveltaminen haastattelussa oli mielestämme kasvattajia innostava ja he uskaltautuivat heittäytyä tulevaisuuden muisteluun rohkeasti ja ennakkoluulottomasti.

9.4 Aineiston analyysi

Hirsjärven ym. (2009, 221–223) mukaan tutkimuksen ydinasia on analysoida, tulkita ja tehdä johtopäätöksiä hankitusta aineistosta.

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa hankitaan useassa eri vaiheessa, jolloin myös analyysia tehdään pitkin matkaa eli samanaikaisesti hankitaan aineistoa ja analysoidaan sitä.

Aineiston analysoinnissa on monta tapaa. Karkeasti ne voidaan jäsentää kahteen eri lähestymistapaan. Jos käytetään tilastollista analyysia ja tehdään päätelmiä, puhutaan selittämiseen pyrkivästä lähestymistavasta. Myös ymmärtämiseen pyrkivässä lähestymistavassa tehdään päätelmiä, mutta myös laadullista analyysia. Tutkija pyrkii löytämään sellaisen analyysitavan, jonka avulla hän parhaiten löytää vastauksen tutkimustehtävään. Teemoittelu, tyypittely, sisällönerittely, diskurssianalyysi ja keskusteluanalyysi ovat tavallisimmat analyysimenetelmät, joita käytetään laadullista aineistoa käsiteltäessä. (Hirsjärvi ym. 2009, 224.)

Olemme analysoineet tutkimusta yhteisillä keskusteluilla. Keskustelujen avulla olemme pyrkineet löytämään oleellisen ja rajaamaan pois epäoleellisen. Tunnetuokioiden jälkeen kävimme palautekeskustelut yhdessä ja peilasimme asettamiimme tavoitteita toteutuneeseen toimintaan. Katsoimme useampaan kertaan tallennetut videot, jotka tukivat omia käsityksiämme toiminnasta tehdyistä havainnoista ja tuloksista. Kyselylomakkeen vastaukset siirrettiin sähköiseen muotoon ja vastaukset yhdistettiin.

Talvella 2015 tekemämme haastattelut nauhoitettiin ja myöhemmin purettiin tietokoneelle. Aineisto litteroitiin sanatarkasti tietokoneelle puhtaaksi kirjoittaen. Litteroinnin avulla aineistosta nousi keskeisimmät teemat ja se helpotti tulosten muodostamista. Vastaukset merkitsimme värikoodein, jonka jälkeen siirsimme ne värikoodien avulla tutkimuskysymysten alle. Aineisto analysoitiin teemoittelemalla.

Teemoittelussa nostetaan esiin tutkimuksen kannalta keskeisiä ja tärkeitä aiheita. Näin tutkija voi vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa. Silloin, kun etsitään vastausta johonkin käytännön ongelmaan, on teemoittelu suositeltava analysoinnin tapa. (Eskola & Suoranta 1998, 175–180.)

Moilasan ja Rähän (2007, 55–56) mukaan aineistosta pyritään löytämään tekstin ydin teemoittamalla. Teemat liittyvät tekstin sisältöön, jolloin tekstiä lukeva tutkija pyrkii löytämään sen keskeisimmät merkitykset. Teemoittaessaan aineistoa tutkijan on useimmiten luettava teksti useampaan kertaan. Aineistolähtöisessä lähestymistavassa tutkija etsii aineistosta merkityksiä, teemoja, joista tutkittavat puhuvat. Tutkija voi myös lähteä teemoittamaan aineistoaan omien tutkimuskysymystensä kautta, jolloin keskeistä on se, mitä tutkittavat puhuvat kunkin teeman kohdalla.

Me teemoitimme aineiston tutkimuskysymysten kautta eli nostimme esiin tutkimuksen kannalta keskeisiä aiheita. Tässä opinnäytetyössä keskeisiä aiheita ovat tunnekasvatuksen toteuttaminen, tunnekasvatuksen toteutuminen sekä tunnekasvatuksen kehittäminen. Teemoittelua käytettiin

aineiston analyysimenetelmänä etsittäessä keskeisiä aiheita kyselylomakkeiden vastauksista sekä haastattelusta. Kyselylomakkeessa kysymykset olivat teemoittain ja samoja teemoja oli helppo etsiä myös litteroidusta haastatteluaineistosta. Erottelimme litteroidusta aineistosta teemoja koodien ja värien avulla ja siten aineistosta nousi esiin vastaukset eri teemoihin ja tutkimuskysymyksiin. Lopuksi yhdistimme kyselylomakkeista ja haastatteluista saadut aineistot. Aineisto luettiin vielä läpi mahdollisten uusien vastausten löytämiseksi.

Kyselylomakkeiden teemoittelua tehtiin siten, että kummankin ryhmän vastaukset yhdistettiin siirtämällä ne saman kysymyksen alle. Sitten vastauksista etsittiin yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia ja nostettiin esiin tärkeät sekä mielenkiintoiset tutkimuskysymyksiin vastaavat teemat.

Haastatteluaineiston teemoittelu aloitettiin litteroimalla nauhoitettu aineisto. Litteroinnin jälkeen jokainen merkityksellinen teema merkittiin värikoodilla. Tämän jälkeen aineistoa teemoiteltiin siten, että kuhunkin ryhmään kuuluvat vastaukset siirrettiin tietyn värikoodin alle.

Keskeisiksi teemoiksi sekä avoimessa kyselyssä että haastattelussa nousi tutkimuskysymysten mukaisesti tunnekasvatuksen toteutuminen, toteuttaminen sekä kehittäminen. Lisäksi tutkimuksesta nousi vastauksia tunnekasvatuksen kehittämiseen liittyvistä haasteista sekä tunnekasvatuksen toteuttamiseen liittyvistä haasteista.

9.5 Luotettavuus- ja eettisyystarkastelu

Tutkimusta voidaan pitää luotettavana ja pätevänä, koska se voidaan toistaa samanlaisena ja tulokset eivät oleellisesti tulisi muuttumaan. Luotettavuutta lisää myös se, että kyselylomakkeiden vastaukset sekä ryhmähaastattelut olemme teemoitelleet, ja siten löytäneet vastaukset tutkimuskysymyksiin.

Työmme eettisyyttä puolestaan lisää se, että tutkimukselle on hankittu lupa työnantajalta ja lasten vanhemmilta on pyydetty lupa lasten osallistumisesta toiminnalliseen tunnekasvatukseen. Lapset ja varhaiskasvattajat eivät myöskään ole tunnistettavissa tiettyyn päiväkotiin tai lapsiryhmään tässä yhteydessä. Tunnekasvatuksen toimintamalli on vapaasti varhaiskasvattajien käytettävissä ja sovellettavissa omaan lapsiryhmään sopivaksi.

Tutkimuksessa pyritään välttämään virheitä ja siksi tehdyn tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan. Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa käytössä on erilaisia mittaus- ja tutkimustapoja. Kyselylomakkeeseen vastanneet ovat voineet ymmärtää kysymyslomakkeen kysymykset aivan eri tavalla, kuin miten tutkija on ne tarkoittanut, jolloin saatuja tuloksia ei voida pitää tosina ja pätevinä. Tutkijan tarkka selostus laadullisen tutkimuksen toteuttamisesta lisää tutkimuksen luotettavuutta. Aineiston analyysivaiheessa on oleellista tehdä luokittelut, jotka lukijalle tulee kertoa alusta loppuun perusteluineen. (Hirsjärvi ym. 2009, 231–232.)

Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että opinnäytetyössä on käytetty useita eri menetelmiä. Opinnäytetyön aineistoa hankittiin havainnoimalla lapsiryhmää, avoimella kyselyllä sekä soveltaen ryhmähaastattelussa ennakoitdialogia. Meidän näkemyksemme mukaan ryhmähaastattelulla oli merkittävä rooli tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Ryhmähaastattelusta saatiin vahvistusta varhaiskasvattajien mielipiteille. Opinnäytetyön luotettavuutta lisäsi myös se, että ryhmähaastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti. Tutkimuksen tuloksia kuvaavat suorat lainaukset todistavat tulosten paikkansapitävyyden.

Tutkimus perustuu lasten toiminnasta tehtyihin havaintoihin neljässä toiminnallisessa tunnetuokiossa sekä saman ryhmän varhaiskasvattajien vastaamaan kyselyyn ja ryhmähaastatteluun, jossa sovellettiin ennakoitdialogi-menetelmää. Tarkoituksemme oli toiminnallisen osuuden avulla selvittää, millaista tunnekasvatusta alle 3-vuotiaille lapsille voidaan toteuttaa ja miten alle 3-vuotiaiden lasten kanssa kanssaan voidaan tunteita käsitellä. Kyselyn avulla halusimme selvittää tietoisena ja tavoitteellisen tunnekasvatuksen toteuttamista alle 3-vuotiaiden lasten ryhmässä. Ryhmähaastattelussa tarkoitus oli saada selville, miten varhaiskasvattajat kehittäisivät alle 3-vuotiaiden tunnekasvatusta. Olemme perehtyneet huolella käyttämiimme lähteisiin sekä aineistoon ja käyttäneet niitä asianmukaisesti. Tarkoituksemme oli näin lisätä työmme luotettavuutta.

10 TUNNEKASVATUKSEN TOTEUTTAMINEN JA KEHITTÄMINEN ALLE 3-VUOTIAIDEN PÄIVÄKOTIRYHMÄSSÄ

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli selvittää, miten alle 3-vuotiaiden tunnekasvatusta toteutetaan päiväkodissa ja miten sitä voidaan kehittää. Tutkimustehtävään haimme vastausta tutkimuskysymyksillä. Kyselylomakkeen ja tunnetuokioiden avulla etsimme vastausta kysymykseen, miten tunnekasvatus toteutuu alle 3-vuotiaiden päiväkotiryhmässä. Ennakoitdialogi-menetelmää soveltaen toteutettu ryhmähaastattelu puolestaan antoi meille vastaukset kysymyksiin, millaista on hyvin toimiva tunnekasvatus alle 3-vuotiaille päiväkodissa ja miten tunnekasvatusta tulisi kehittää alle 3-vuotiaiden päiväkotiryhmässä.

Tutkimuksen tulokset perustuvat meidän omiin havaintoihimme toiminnallisten tunnetuokioiden aikana sekä videoista tehtyihin havaintoihin. Erilaisia tunteita ja tunnetiloja havainnoimme lasten kasvoilta, ilmeistä, eleistä ja kehonkielestä. Kehon liikkeet ja eleet kertoivat myös lasten vallitsevista tunnetiloista sekä empatiakyvystä. Kyselyn avulla saimme tietoa varhaiskasvattajilta alle 3-vuotiaiden tavoitteellisesta tunnekasvatuksesta ja sen toteutuksesta päiväkodissa. Varhaiskasvattajat kertoivat arjen kokemuksistaan ja näkemyksistään pienten lasten tunnemaailmasta. Ryhmähaastattelun avulla saimme tietoa siitä, millaista hyvin toimiva tunnekasvatus on alle 3-vuotiaille päiväkodissa sekä tietoa alle 3-vuotiaiden tunnekasvatuksen kehittämistarpeista.

10.1 Havainnot toiminnallisista tunnetuokioista

Videohavaintoihin perustuen lasten iloisuus oli ehdottomasti vallitsevin tunnetila. Lasten ilmeistä näkyi myös paljon muita tunteita kuten esimerkiksi alakuloisuutta, apeutta, kiukkua, rauhallisuutta ja tyyneyttä sekä ujostelua ja ihmettelyä. Lapsista näkyi myös surun tunne. Kaikki pienryhmän lapset osoittivat myötäelämisen taitoa. Empatia näkyi samaistumisena toisen lapsen ja aikuisen tunnetilaan.

Lapsille oli todella tärkeätä, että aikuinen osallistui leikkiin tunteita näyttämällä ja nimeämällä. Lapset katsoivatkin aikuisesta mallia, miltä surullinen näyttää. Suru näkyi lapsissa kehonkielen muuttumisena ja kasvojen ilmeinä. Ilo näkyi lapsista hymynä ja silmien tuikkeena. Iloisen tunnetilan näyttäminen oli lapsille luontaista. Kun lapset katsoivat vieressä olevaa kaveria, niin heitä alkoi heti hymyilyttämään ja naurattamaan. Lapset samaistuivat aikuisen ja toisten lasten tunnetilaan helposti. Toisella tunnetuokiolla lapset osasivat näyttää kiukkuisilta ja samaistua kiukun tunteeseen. Kiukkuisen tunnetilan vaihtaminen tyyntyneeseen tunnetilaan oli lapsille kuitenkin helppoa, koska heidän oma vallitseva tunnetilansa ei ollut kiukku.

Alle 3-vuotiaalle lapselle on vielä vaikea näyttää, missä kohtaa omaa kehoa jokin tunne tuntuu tai he näyttävät sattumanvaraisesti jotain kehon kohtaa. Myös vertaisryhmältä katsottu malli saa lapset näyttämään samaa kohtaa. Tunteisiin eläytyminen on alle 3-vuotiaalle lapselle helppoa ja heidän tunteensa myös näkyvät. He osaavat pyydettyä muuttaa kasvojen ilmeitä tunnetilasta toiseen ja he osaavat kokonaisvaltaisesti eläytyä eri tunteisiin.

Vertaisryhmä on oivallinen opettaja myös tunteiden ilmaisemisessa. Jos itselle olikin haasteellista löytää oikea ilme tai muuttaa liikettä tunnetta vastaavaksi, niin kaveri vieressä osasi näyttää mallia. Tunnetuokiolla huomioimme lasten osallisuuden kuuntelemalla heidän mielipiteitään ja liikkumalla ja toimimalla heidän toiveiden mukaan. Lapset pääsivät harjoittelemaan myös neuvottelemisen taitoja, miettiessään yhdessä liikkumisen tapoja. Tuokioiden toiminnallisuus ja yhdessä tekeminen lisäsivät myös ryhmähenkeä. Lapset saivat harjoitella eri tunteiden ilmaisemista turvallisessa ja hyväksyvässä ilmapiirissä, turvallisen aikuisen läsnä ollessa.

10.2 Tunnekasvatuksen toteuttaminen alle 3-vuotiaiden päiväkotiryhmässä

Kyselylomakkeen vastauksista ilmenee, että tunnekasvatus on osa päivähoidon arkea ja sitä toteutetaan vastaantulevien tilanteiden mukaan päivittäin. Tunnekasvatusta toteutetaan pienten lasten kanssa tehostetusti, jos siihen ilmenee erityistä tarvetta, kuten esimerkiksi pukeutumistilanteissa.

Tutkimuksen mukaan pienryhmissä tavoitteellinen tunnekasvatus toteutuu paremmin lapsia yksilöllisesti huomioiden. Pienemmässä ryhmässä kasvattajan on myös helpompi reagoida lapsen tunteisiin. Jos arkipäivän

tilanteet ovat kiireisiä tai kasvattajia on vähän, niin silloin kasvattajien mukaan lapsen huomio pyritään kiinnittämään positiivisiin asioihin. Arjen kiireessä varhaiskasvattajat eivät aina ehdi huomioida lapsen iloa ja myönteisiä tunteita, mutta itku, suru, paha mieli ja ikävä ovat tunteita, joihin aikuisen on aina reagoitava heti ja ne ovat etusijalla kiireessäkin.

Pienryhmissä helpompi reagoida: siirtymissä esimerkiksi neljä lasta lähtee ulos, jolloin helpompi huomioida lapsia yksilöllisesti.

Jos on kiire ja henkilökuntaa on vähän, ei välttämättä ehdi jokaisen iloa ja myönteisiä tunteita huomioida.

Itku, suru, paha mieli, ikävä ovat tunteita joihin aikuisen on reagoitava heti. Ne ovat etusijalla silloin.

Arjen tilanteissa kasvattajat pyrkivät huomioimaan erityisesti sen, kenellä on erityistä haastetta tunteiden ilmaisussa, jolloin erilaiset konfliktitilanteet vaativat aina huomiota ja selvittelyä. Lapsiryhmän tunnekasvatuksen suunnittelussa otetaan huomioon myös yksittäisten lasten kehitysvaiheet ja erityiset tavoitteet.

Jos mahdollista, aikuinen jää rauhassa lapsen kanssa selvittämään tilannetta ja rauhoittumaan.

Lapsen kanssa toimitaan lapsen kehitysvaiheen mukaisesti.

Tavoitteellista tunnekasvatusta varhaiskasvattajat toteuttavat kyselyn mukaan teatteriesityksillä ja leikeissä. Pienten lasten kanssa tunteita voidaan harjoitella myös erilaisten tunteiden tunnistamisen avulla sekä erilaisiin tunteisiin tutustumalla ilmeitä harjoittelemalla.

Teatteriesityksillä ja leikeissä harjoitelleet tunnistamaan miltä tuntuu jos esimerkiksi kiusataan tai jätetään yksin.

Harjoitelleet tunnistamaan tunteita esimerkkien avulla (esim. miltä tuntuu kun saa mieluisan lahjan).

Harjoitelleet ilmein tunnistamaan tunnetiloja.

Alle 3-vuotiaiden lasten ryhmässä näkyy päivittäin paljon erilaisia tunteita. Kasvattajien mukaan tunteita ilmaistaan impulsiivisesti ja siinä hetkessä, kun tunne tuntuu. Alle 3-vuotiaat lapset näyttävät tunteensa avoimesti. Tutkimuksen mukaan lasten tunteet näkyvät päivittäisissä toiminnoissa ja leikkitilanteissa riemuna ja riehakkuutena sekä innostuksena, mutta myös suruna, pettymyksenä ja pahana mielenä jopa kiukkuna ja suuttumuksena. Kasvattajien mukaan tunteiden näkymisen lisäksi tunteiden näyttäminen on alle 3-vuotiailla monesti myös hyvin kovaäänistä.

Tunteita ilmaistaan impulsiivisesti: nyt ja tässä, itku itketään, kun siltä tuntuu.

Näkymisen lisäksi tunteiden näyttäminen on monesti melko kovaäänistä: riemunkiljahduksia, raivoamista---

Riemua, riehakkuutta, innostusta leikeistä.

Onnistumisen riemua monissa asioissa; wc, pukeminen, liikunta.

Kasvattajat kertovat, että päivä alkaakin jo usein eroahdistuksen tunteella, kun lapsi tuodaan hoitoon. Kiintymys ryhmän aikuisiin näkyy halailuna ja sylissä olemisena, mutta myös mustasukkaisuutena ja kateutena. Varhaiskasvattajat korostavat läheisyyttä ja sylin merkitystä pienten lasten tunnekasvatuksessa. Kasvattajien mukaan pienet lapset ovat myös empaattisia ja osoittavat hellyyttä kaveria tai aikuista kohtaan.

Syliin ottaminen.

Surua, empatiaa, pahaa mieltä--yksin jääminen, lelun otto kädestä, väärän leikin/leikkikaverin valinta, pettymystä, jos kaikki ei mene suunnitelmien mukaan.

Tutkimuksen mukaan alle 3-vuotiaiden tunnekasvatuksessa on oleellista hyödyntää arjen tilanteet ja aikuisen rooli on tunnekasvatuksessa keskeinen. Kasvattajien mukaan tunteiden huomioiminen ja nimeäminen on tärkeää siinä hetkessä, kun tunteet näkyvät. Kasvattajat kokevat, että tunnekasvatuksessa voi hyödyntää toiminnallisuutta ja elämyksellisyyttä. Monet muutkin menetelmät kuten esimerkiksi tunneilmaisukortit, sadut, näytelmät, keskustelut, tunteiden sanoittaminen sekä musiikki soveltuvat heidän mielestään pienten tunnekasvatukseen.

Aikuisen rooli on keskeinen---

Arjen tilanteissa tunteiden huomioiminen ja niiden nimeäminen esimerkiksi tunneilmaisukorteilla.

Toiminnallisuus.

Eläytyminen.

10.3 Hyvin toimiva tunnekasvatus alle 3-vuotiailla päiväkodissa

Haastattelussa ennakoitdialogin soveltaminen antaa varhaiskasvattajille mahdollisuuden muistella ja suunnitella hyvin toimivaa tunnekasvatusta alle 3-vuotiailla päiväkodissa. Haastattelun tavoitteena on avartaa tunnekasvatukseen liittyviä toimintamahdollisuuksia ja syventää varhaiskasvattajien näkemyksiä tavoitteellisesta ja suunnitelmallisesta tunnekasvatuksesta.

Tulosten mukaan varhaiskasvattajat korostavat luottamuksellisen suhteen syntymistä lapseen. Luottamuksen saavuttaminen vaatii aikaa ja sensitiivisen aikuisen läsnäoloa. Lapset ovat tyytyväisiä, kun aikuisella on aikaa olla läsnä. Tutkimuksen mukaan päiväkodissa varhaiskasvattaja on

lapsen elämässä hyvin tärkeä ihminen, koska päivän aikana kasvattaja on ainoa, johon lapsi voi turvata. Ensiarvoisen tärkeäksi koetaan aikuisen kyky hyväksyä lapsi erilaisine tunteineen ja kyky ymmärtää, mitä lapsi viestii ilmeillään, eleillään sekä kehonkielellään. Varhaiskasvattajien mukaan lapset oppivat luottamaan omiin kykyihinsä ja taitoihinsa luotettavien aikuisten ohjatessa, rajoittaessa ja opettaessa lapsia tunteiden tunnistamisessa, sanoittamisessa ja nimeämisessä.

Lapset on ainakin kauheen tyytyväisiä ja onnellisia ja eikä oo tota ja ne tota luottaa niinku henkilökuntaan---

Lapselle on aikaa ja on tavallaan aikaa aikuisena olla läsnä.

On ihana seurata pienintä lasta, kuinka hän luottavaisesti tuolla menee niitten isojen joukossa ja luottaa omiin kykyihinsä ja taitoihinsa.

Lapsen kotiutumiseen ryhmään tulee nähdä vaivaa, jotta lapsi voi kokea olonsa turvalliseksi ja hyväksi. Lapsen sosiaalisen kehityksen, tunne-elämän kehityksen sekä kognitiivisen kehityksen kannalta lapsi tarvitsee turvallisia aikuisia myös päiväkodissa. Tutkimuksen mukaan päiväkodissa aikuiset saattavat olla ainoita sensitiivisiä, luotettavia ja turvallisia ihmissuhteita lapsen elämässä. Aikuisten työssä viihtyvyys ja työhyvinvointi heijastuvat kasvattajien mukaan lapsiin ja henkilökunnan keskinäisillä suhteilla on merkitystä. Toimiva tiimi, jossa aikuisten on hyvä olla, edistää myös lasten hyvinvointia.

Korostetaan sitä kotiutumista ja sitä, että lapsella on turvallinen olo.

Se turvallisuus on tärkeä asia ja se, että hän voi hyvin. Kaiken keskipiste on se että lapsella on hyvä olla, turvallinen olla ja se lähtee siitä että, meillä aikuisillakin on hyvä olla ja me tullaan toimeen, eikä meillä oo mitään kitkoja. Sehän on se ydin oikeestaan, miten aikuiset toimii. Niin se heijastuu suoraan lapsiin.

Varhaiskasvattajat pitävät erityisen tärkeänä sylin merkitystä ja läheisyyttä sekä vuorovaikutusta pienten lasten tunnekasvatuksessa. Aikuisen lähellä olo ja läsnäolo antavat turvan pienelle lapselle silloin, kun lapsi on tunnekuohun vallassa ja hänen on vaikea hallita voimakasta negatiivista tunnetilaa. Hyväksyvässä ilmapiirissä lapsi uskaltaa näyttää myös negatiiviset tunteensa. Kasvattajien mukaan lasta ei saa jättää yksin tunteen kanssa, vaan tärkeätä on käsitellä tunteita yhdessä aikuisen kanssa. Turvallinen aikuinen tarjoaa kiukkuiselle lapselle syyliä, jossa lapsi voi yhdessä aikuisen kanssa rauhoittua ja tuntea itsensä hyväksytyksi myös silloin, kun kiukuttaa ja tunteet ovat negatiivisia.

Lapset uskaltaa tulla syliin ja kommunikoida aikuisten kanssa---

Joo, ja eikä pelkää myöskään niitä negatiivisia tunteita, ei oo jatkuvasti ns. positiivista vaan ne uskaltaa myös tuoda sitä negatiivista, itkua, surua ja just sen niinkun osaa käsitellä niitä aikuisen kanssa. Pääsee just aikuisen syliin.

Lapsen kanssa tunteita voidaan käsitellä muun muassa kuvien avulla, satuja ja tarinoita lukemalla, draaman keinoin ja satuhieronnan avulla. Varhaiskasvattajat korostavat tutkimuksessa erityisesti kosketuksen merkitystä, sillä heidän mukaansa kosketus vahvistaa lapsen ja aikuisen välistä kiintymyssuhdetta sekä luottamussuhdetta. Leikki- ja pelitilanteissa ja toiminnan lomassa tunteiden käsitteleminen tapahtuu luonnollisella tavalla lattiatasossa, lapsen tasolle asettumalla. Lapsella tulee olla myös aina mahdollisuus päästä syliin, kun hän haluaa. Kasvattajien mukaan se edellyttää aikuiselta herkkyyttä ja sensitiivisyyttä huomata lapsen tunteet ja tarpeet, joita voi hyödyntää tunnekasvatuksessa. Spontaanisti, hetkessä tapahtuvan tunnekasvatuksen ajatellaan olevan myös tavoitteellista.

Sit me ollaan niinku siellä lattiatasolla tavallaan lapsien kanssa, lapsilla on se varmuus, että ne niin kuin voi tulla syliin milloin ne haluaa ja ne tota voi käydä ja lähtee taas tekeen jotain muuta---

Me jotenkin yhdessä osataan ratkaista niitä tunteita, että jos on joku murhe, niin me jotenkin yhdessä, aikuinen sanoittaa ja voi olla, että meillä on jotain kuviakin siinä.

Paljon myös kaikki sadut on valittu sen mukaan, missä on semmoinen tarina, missä puhutaan toisen kohtaamisesta tai välittämisestä tai niistä tunteista.

Me niin kuin nähdään mitä lapsi tarvitsee ja sit me toteutetaan sitä siellä sillain niinku spontaanisti kuitenkin koko aika tavoitteellisesti.

Tutkimuksen mukaan turvallisen aikuisen merkitys on oleellinen, eikä aikuinen voi mennä lapsen tunnetilaan mukaan. Aikuisen on pystyttävä hallitsemaan itsessään heräävät tunteet ja näyttää lapselle, että tästä tunteesta selvittää. Aikuisen tehtävä on auttaa, rohkaista ja vahvistaa lasta käsittelemään tunteensa. Kasvattajien mukaan lapsen on hyvä oppia, että aikuisilla on myös lupa kokea erilaisia tunteita. Omalla esimerkillä aikuinen näyttää lapselle, kuinka kuohuttavankin tunteen kanssa selviää. Samalla aikuinen sanoittaa tunteita niin, että lapsi oppii, mistä tunteesta on kyse ja miksi aikuinen tai lapsi tuntee niin kuin tuntee.

Niin ja se ettei lähe mukaan siihen lapsen tunnetilaan, vaan me osataan pysyä aikuisina ja sanottaa se tunne. Näyttää lapselle, että tunteesta selviää ja siitä pääsee yli. Samalla myös se, että me saadaan aikuisina myös tuntea.

Lapset näkee että mekin saatetaan, meitäkin joku asia, mut ettei se oo sitä että me ollaan siellä huudetaan ja niinkun ollaan kiukun vallassa vaan kontrolloidaan se tunne, ikäänkuin.

Ja ehkä lapset oppii paremmin huomaamaan sen voimakkaasti tuntevan lapsen tunnetiloja ja peilata aikuisen käyttäytymistä siihen tilanteeseen.

Tunteita käsitellään päiväkodissa monenlaisen tekemisen yhteydessä kuin huomaamatta ja kasvattajien mukaan perushoitotilanteiden hyödyntäminen tunnekasvatuksessa on myös tärkeää alle 3-vuotiailla. Varhaiskasvattajat ohjaavat suunnitelmallisesti lapsia päivittäisessä toiminnassa siten, että lasten sosiaaliset taidot, vuorovaikutustaidot ja tunnetaidot kehittyvät. Heidän mukaansa näiden taitojen kehittämisessä aikuisen positiivisella mallilla ja tunteiden mallintamisella on suuri merkitys. Lasten taidot kehittyvät katsomalla mallia kavereista ja aikuisista. Päiväkodin kiireetön tunneilmapiiri on tunnekasvatuksessa erityisen tärkeää.

Nii-i että mikä oli siinä kohtaa ja tota tietysti vaikka noissa perushoidon tilanteissa niin, niissähän tulee myös niitä tunteita, että ne on koko aika siinä jotenki läsnä.

Ja varmaan se niinkun, että aikuinen on positiivine---

Koko ajan mallin näyttäminen ja semmonen ilon tuominen, se aikuinen tuo omalla olemuksellaan.

Niin se on meidän malli.

Tutkimuksen mukaan päiväkodissa tunteita voidaan käsitellä musiikin, laululeikkien, nukketeatterin sekä liikunnan ja taiteen avulla, esimerkiksi piirtämällä. Tunteiden käsitteleminen edellyttää kasvattajilta suunnittelua ja etukäteisvalmisteluja sekä kykyä nähdä tilanteet, milloin erilaisia menetelmiä voi käyttää.

Musiikin avulla, että musiikin avulla käydään niitä tunteita läpi, voidaan eläytyä niihin erilaisen musiikin, erilaisten laulujen kautta ja sit liikunnan avulla esimerkiksi me voitais hyvin niinkun jotain ottaa ne tunteet siihen mukaan, ottaa erityylistä musiikkia tää on nyt iloista ja tässä voi vähän hassutella. Tän tyyppistä musiikkia.

Laululeikkien avulla onkin tosi ihana opetella juuri niitä tunteita ja tunnetiloja. Sitten taiteessakin, musiikkia, liitu siihen ja sitten piirretään surua ja iloa---

Niitä täytyy tietysti tietyllä tapaa enemmän valmistella, että me niinkun mietitään etukäteen otettaisko tona päivänä se draama tai nukketeatteri, että nyt olis hyvä tilanne siihen.

Tutkimuksen mukaan erityisesti leikin merkitys korostuu varhaiskasvattajien puheessa. Aikuisen tulee luoda lapsen toiminta- ja kasvatusympäristö yhdessä ryhmän lasten kanssa sellaiseksi, että tunnekasvatusta voidaan toteuttaa. Kasvattajien mielestä aikuisen pitäisi uskaltaa heittäytyä leikkiin ja käyttää leikin monia mahdollisuuksia entistä enemmän tunnekasvatuksessa. Heidän mukaansa leikkiin heittäytyminen edellyttää aikuiselta mielikuvitusta, hulluttelutaitoja sekä rohkeutta asettua lapsen tasolle leikin maailmaan.

Ja leikkiin lapsen kanssa...heittäytymään siihen leikkiin. Siinä ne lapset...oppi ninku niitä tunteita. Ja tietysti käsittelemään eri tunteita.

Se leikkihän on se kaiken keskeisin osio meidän siinä tunnekasvatuksessa, että vaikka meillä kaikkee muuta on niin se on kuitenkin se kaiken a ja o.

Aikuinen voi heittäytyä siinä johonkin rooliin siinä leikissä myös.

Kasvattajat kokevat ensiarvoisen tärkeänä, että lapsiryhmien koot ovat pienet. Pienryhmätoiminta koetaan haastateltavien keskuudessa toimivana ja heidän mukaansa pienryhmässä mahdollistuu huomion antaminen ja lapsen hyvän olon varmistaminen paremmin. Myös leikkitilanteissa varhaiskasvattajat kokevat hyvänä pienryhmätoiminnan, jossa lapsi saa huomiota ja hänen hyvä olonsa varmistetaan. Aikuinen pystyy myös havainnoimaan helpommin lapsen tunteita ja käyttäytymistä pienessä lapsiryhmässä.

Ja sit tietysti se pienryhmätoiminta mikä meillä toimii tosi hyvin, ettei oo liikaa niitä lapsia samassa tilassa.

Pienessä ryhmässä on helpompi antaa huomioo lapsille, ninkun leikissä. Tunteetkin on siinä helpompi nähdä.

Hyvä yhteistyö, kasvatuskumppanuus, vanhempien kanssa auttaa varhaiskasvattajia toteuttamaan hyvin toimivaa tunnekasvatusta päiväkodissa. Yhteistyön edellytyksenä on tutkimuksen mukaan varhaiskasvattajien sensitiivisyys ja kyky hyviin vuorovaikutustaitoihin sekä lasten että aikuisten kanssa.

Jotenkin ninkun se ehkä ninkun se oman ninku epätäydellisyydenkin näyttäminen esimerkiksi, kun sitä kauttakin sen luontevan suhteen siihen vanhempaan---

Kyllä, niin se varmaan just semmonen että, saatais se keskusteluyhteys ja tota sellanen avoin ilmapiiri et me ollaan avoimia, että me kerrotaan lasten asioista heille. Et mitä nyt on tapahtunut.

Inhimillisyyden yhteydenpidossa sekä positiivisen palautteen antaminen vanhemmille on erityisen tärkeää. Kasvattajien näkemysten mukaan

vanhempien kanssa on helppo puhua niin hyvistä kuin hankalistakin asioista, kun yhteistyö sujuu mutkattomasti. Vanhempia pitää tukea varhaisessa vuorovaikutuksessa heti alusta alkaen sekä tukea heitä vanhemmuudessa, jotta lapsen tunne-elämä ja kiintymyssuhde muodostuu turvalliseksi.

Et tavallaan et he hyväksyis sen oman lapsen ninkun hankalakin tunteet ja uskaltaisivat niistä puhua ja niistä voitais ninku yhdessä ääneen puhua, et kaikilla lapsilla on negatiivisiakin tunteita ja et kaikki ovat ihania, vaikka heillä on ne omat haasteensa ja---

Nimenomaan se inhimillisyys siinä yhteydenpidossa, ja olemassa ninku aito lapselle ja aito sille vanhemmalle nin se on varmaan se oleellinen, että on turha yrittää olla liian tärkeä. Et meistä ei o kukaan täydellinen.

Tutkimuksesta ilmenee, että toimiva yhteistyö työyhteisössä heijastuu lapsiryhmän toimintaan positiivisesti ja auttaa vanhempia luottamaan kasvattajiin ja heidän ammattitaitoonsa. Luottamuksellisen suhteen synnyttyä, kasvattajat luovat vanhempien kanssa yhteiset periaatteet ja linjaukset tunnekasvatuksesta varhaiskasvatuskeskusteluissa ja vanhempainilloissa. Kasvattajat toteavat, että kumppanuussuhteessa vanhempien kanssa yhdessä mietitään toimivia käytäntöjä, tarkoituksenmukaisia keinoja tunnekasvatukseen sekä ratkaisuja haasteellisiin tilanteisiin.

Vanhempien kanssa on keskusteltu alussa siis silloin kun, laps että vanhemmat ovat sillain et me tiedetään lapset ja tunnetaan lapset, ett on sitä kautta keskusteltu, mutta totta kai me siinä vuoden mittaan otetaan aina vanhempia siihen että, jos ois vaikka jotain haastetta tai tällästä niin sitten vanhempien kanssa keskustellaan että, löydettäis ne yhteiset linjat siellä kotonakin. Että meillä on ne yhteiset pelisäännöt ja periaatteet et, on sitä kautta helpompi rakentaa sitten sitä.

Henkilökunta korostaa tarkkailun ja havainnoinnin merkitystä sekä vanhempien kanssa käytyjä keskusteluja, jotta heillä on tarpeellinen tietämys jokaisesta lapsesta. Varhaiskasvattajat pitävät tärkeänä myös havaintojen kirjaamista ja dokumentointia.

Kaikki on lähtenyt siitä, että me ollaan havainnoitu niitä lapsia. Me tunnetaan lapset sitä kautta, kun me ollaan vanhempien kanssa keskusteltu, millaisia lapsia on ja sit siellä ryhmässä me niinkun tarkkaillaan ja havainnoidaan ja kirjataan ja dokumentoidaan ylös niitä tilanteita, että me ollaan huomattu, että jollakin lapsella on jotain jossain vaikka tunne asiassa haastetta, niin me kirjataan niitä ylös ja niitä me otetaan tiimissä esille, että ootteks te huomannu tätä asiaa. Ja yritetään siihen löytää joku keino. Yhdessä mietitään otettaisko nyt jotain satuja, otettaisko nyt jotain draamaa.

Tavoitteellisen ja suunnitelmallisen tunnekasvatuksen kannalta kasvattajat pitävät tärkeänä kasvattajatiimin yhdenmukaisia periaatteita, joita arvioidaan säännöllisesti. Äärimmäisen tärkeitä on heidän mukaansa kasvattajien johdonmukainen toimintatapa, koska pienillä alle 3-vuotiailla selkeä struktuuri luo turvallisuutta ja herättää luottamusta.

Ja se että myös henkilökunta tarpeeksi usein puhuu keskenään, mahdollisesti heti, kun on tullut jotain tilanteita nin, että on samansuuntaiset toimintamallit, ettei kukaan lähde sitten eritavalla toimimaan. Sitten sitä kautta kartoitetaan, että miten toimii. Ei toiminut tällä lapsella. Kokeillaan toista väylää.

Ne meidän periaatteet. Ne pitää olla yhdenmukaiset siinä meidän tiimissä, et meillä ei voi olla jokaisella se oma. Voi olla oma tapa tehdä asioita, mutta meillä ei voi olla omia sääntöjä, mitä me niinku, meillä pitää olla ne niinku auki puhuttu.

10.4 Tunnekasvatuksen kehittäminen alle 3-vuotiaiden päiväkotiryhmässä

Tutkimuksen mukaan varhaiskasvattajat ottaisivat tunnekasvatuksen osaksi alle 3-vuotiaiden lasten toimintaa. He pitävät tunnekasvatusta hyvin tärkeänä osana varhaiskasvatusta. Tunnekasvatus voisi olla ryhmän keskeinen teema, jonka keinoja pitää miettiä ja päivittää toimintakauden aikana useamman kerran, koska lasten tunteiden ilmaisutaidot kehittyvät pienillä nopeasti ja eri aikaan. Kasvattajat haluavat kehittää tunnekasvatusta kiinnittämällä enemmän huomiota sen suunnitteluun sekä aiheeseen liittyvän materiaalin hyödyntämiseen. Heidän mielestään musiikkia voisi käyttää tunnekasvatuksessa enemmän.

Tunteiden ilmaisutaidot kehittyvät pienillä nopeasti ja eri aikaan, joten tunnekasvatuksen keinoja joutuu miettimään useamman kerran kauden aikana.

Tunteet voisivat olla keskeinen teema ryhmässämme ja sitä kautta sen voisi ottaa kaikkeen toimintaan mukaan.

Tunnekasvatuksen suunnittelu ja aiheeseen liittyvän materiaalin hyödyntäminen. Huomion kiinnittäminen asiaan.

Enemmän voisimme käyttää musiikkia tunnekasvatuksessa.

Tutkimuksessa kasvattajat nostavat esiin kasvatuskumppanuuden ja yhteistyön vanhempien kanssa. Kasvatuskumppanuuteen ja vanhempien kanssa tehtävään päivittäiseen yhteistyöhön kuuluu kuulumisten vaihtaminen ja palautteen antaminen lapsen päivästä. Tutkimuksen mukaan kasvattajat ovat sitä mieltä, että vanhemmille annettava palaute lapsen päiväkotipäivästä saisi olla monipuolisempaa ja kuvailevampaa, kuin mitä se tällä hetkellä on. Heidän mukaansa vanhemmille voisi enemmän kertoa lapsen leikeistä ja leikin aikana kokemista tunteista sekä siitä, miten lapsi on toimintaan suhtautunut. Tulevaisuuden tärkeänä

tehtävänä kasvattajat näkevät vanhemmuuden tukemisen ja vanhempien arjen hallinnan.

Me kerrotaan niistä tunteista, ettei kerrota ainoastaan miten me ollaan nyt askarreltu lumiukkoa vaan kerrotaan että, huomaa että tää laps oli tosi onnellinen kun se sai leikata että, se oli ihan innostunut, et kerrotaan niistä.

Tää tietynlainen työttömyys ja lama on tulossa haasteena rinnalle ja nuoret vanhemmat ja koulutus ja muuta, et et nin varmaan oikeasti ne haasteet on juuri siinä yhteistyössä ja ninku niitten vanhemmuudenkin tukemisessa. Et se on varmaan ninku semmonen voimistuva piirre, et ei voi todellakaan ajatella, et meil on tää päivähoitopäivä, missä me vastaamme lapsen tarpeisiin, vaan et kyl siihen tulee vanhemmuus lisääntymään.

Arjenhallinta.

Nii, et kylhän tietysti kasku (kasvatuskumppanuus) on koulutettu meille aikaisemmin, mut mä näkisin sen viel voimakkaampana. Vuorovaikutustaidot. Et ihan perusasioissa joutuu päiväkotitukemaan vanhempia, varhaisessa vuorovaikutuksessa, tunteissa, ihan kaikessa.

Kasvattajat kokevat vanhempien osallisuuden tärkeänä ja sitä tulisi päiväkodissa entisestään lisätä. Perheen kanssa tehtävään yhteistyöhön halutaan käyttää myös enemmän aikaa ja huomioida koko perhe. Kasvattajat haluaisivat saada vanhempia tietoisemmaksi omasta kasvattajan roolistaan ja sen merkityksestä lapsen kehitykseen. Kasvattajien mukaan päiväkodissa käytettäviä menetelmiä voisi tehdä vanhemmille paremmin tutuksi esimerkiksi toiminnallisten vanhempainiltojen myötä.

Ja nähdä ja pysäyttää myös vanhempaa ja sitten sitä aikaa näihin jutteluihin, niin että olis koko perhe paikalla tai vanhemmat molemmat, eikä vaan se toinen vanhempi. Vaan että sitten se äärimmäinen se äärimmäisen tärkeä yhteistyö koko perheen kanssa

Kun lähdetään heti alusta asti puhumaan tavallaan niistä yhteisistä poluista ja näistä nin sitä helpompaa se olis kun kuljetaan sitä polkuu yhdessä. Myös vanhempi muistaisi aina perheen ja vanhempien merkityksen sille lapselle, siinä lapsen tunne-elämän kasvussa.

Ja se tietysti et pystyttäs niinku herättämään myös niitä vanhempia, ettei me pelkästään täällä voida sitä tehdä vaan että ne vanhemmatkin heräis siihen asiaan.

Vanhempainilloissahan vois hyvin ottaa jollain tavalla tän tunnekasvatuksen semmosena pienenä toiminnallisena juttuna.

Ottais sinne vanhempainiltaan että, sais jollain tavalla sitä tunnejuttua että, ne näkis myös niitä meidän menetelmiä.

Kasvattajat kehittäisivät tunnekasvatuksesta suunnitelmallisen, pieniltä esiopetusikäisiin yltävän, tavoitteellisen tunnekasvatuksen jatkumon, jota säännöllisesti arvioitaisiin päiväkodin sisäisissä pedagogisissa ohjausryhmissä. Kasvattajat ottaisivat suunnitteluun mukaan lapset ja huomioisivat heidän mielipiteensä myös tunnekasvatuksen osalta. Tutkimustuloksista ilmenee, että kasvattajien tulisi kiinnittää vielä enemmän huomiota suunnitelmallisuuteen ja tavoitteellisuuteen.

Pedagogiset ohjausryhmät on niitä paikkoja missä me sitten pohditaan niitä tunneasioita. Siellä me käydään aina viikottain, meillä on se tunneosio siellä missä me keskustellaan, miten jokaisen ryhmän tunneasiat nyt etenee.

Kyllä mihin on lapset saanu itte olla mukana työstääs niitä ni. Ja se keskustelu että, meillä on ne samat periaatteet koko talossa niinku tän tunnekasvatuksenkin tiimoilta et me ollaan yhdessä siellä asti mietitty.

Et se niin ku jatkuu tavallaan ja ne samat teemat mitkä on tuolla pienillä niin jatkuu sinne eskariin asti.

Kasvattajat haluavat korostaa leikin merkitystä myös tunnekasvatuksessa, sillä leikkimällä lapsi oppii paljon asioita. Heidän mielestään aikuisen pitäisi heittäytyä leikkiin enemmän ja käyttää leikkiä enemmän hyödyksi tunnekasvatuksessa. Haastateltavien mukaan heittäytyminen edellyttää aikuiselta uskallusta olla välittämättä muiden aikuisten läsnäolosta. Kasvattajien mielestä leikin lomassa voisi enemmän käydä vuoropuhelua lapsen kanssa ja kysyä tältä kuulumisia ja tunnetiloja. He pitävät tärkeänä itsetunnon kehittymisen kannalta positiivisen palautteen antamista ja lapsen kehumista.

Leikkihän on se kaiken keskeisin osio meidän siinä tunnekasvatuksessa.

Sais sillai vielä enemmän heittäytyä se on varmaan semmonen mikä iteltä on puuttunut---. Just semmosta että, nyt ei rupea miettimään mitä tiimikaverit aattelee koska, vaan menee niinku vaan mukana leikkiin, se tunteiden tuominen.

Niin ja vaikka keskustella niinku että, millainen päivä sulla on ollu tänään. Ja mikä sun mielestä on kivaa täällä päiväkodissa ja onks sulla hyvä olo.

Niin se lapsen kehuminen ja semmonen itsetunnon tota tukeminen.

Kasvattajat keskustelevat henkilökunnan vaihtuvuudesta ja sen vaikutuksista ryhmän toimintaan. Henkilökunnan pysyvyys ja jatkuvuus lapsiryhmässä vaikuttavat kasvattajien mielestä alle 3-vuotiaiden

tunnekasvatuksen suunnitelmallisuuteen ja tavoitteellisuuteen. Tutut aikuiset osaavat tunnistaa ja tulkita lasten tunnetilat ja tunnemaailmaa. Tärkeätä on, että aikuiset puhuvat riittävän usein keskenään toimintamalleista, joita päiväkodin tunnekasvatuksessa käytetään. Sijaisten hyvä perehdyttäminen ryhmän toimintatapoihin ja ryhmässä toteutettavaan tunnekasvatukseen nähtiin myös oleellisena. Henkilökunnan suuren vaihtuvuuden vuoksi kasvattajat kokevat, että heillä pitäisi olla käytössä valmis opas, johon sijaiset voivat itse perehtyä.

Niin ja sitten myös omalla tavallaan se työ, työhenkilökunnan ninkun pysyvyys, jatkuvuus ja tuntevuus just siinä kohtaa, kun lapsella on sit kommunikoinnin haasteita tai ongelmia tai muita aisti aistivammaa tai -häiriötä, niin silloin on äärimmäisen tärkeä, että on tuttua henkilöstöä ympärillä, joka tunnistaa hänen muusta viestinnästään hänen tunnetilojaan.

Sitten varmaan kun on sijaisia niin on tehty sit semmonen esittely tästä---

Vaikka meillä on se ryhmävasu, niin me ollaan sinne sit vielä oikein otettu erikseen se tunneasia sillain niinku rakennettu se sillain niinku, sijaisetkin pääsis vielä niinku sisälle siihen että, se et heilläkin ois ne samat periaatteet. Olis helppo tulla sijaiseks ryhmään kun tietää että, nää on nää meidän toimintatavat ja mejän periaatteet nii he lukee ne ja he osaa toimia sen pohjalta.

Haasteena tunnekasvatuksen kehittämiseksi kasvattajat pitävät henkilökunnan jaksamista ja suurta vaihtuvuutta. Myös henkilökunnan erilaiset käytännöt sekä tunnekasvatuksen suunnittelemattomuus koetaan tämän hetken pulmana. Tutkimustulosten mukaan, kasvattajat haluaisivat kirjata ylös tunnekasvatuksen suunnitelman, jotta sijaiset osaisivat myös hyödyntää sitä.

Kun on ollu paljon sijaisia niin on ollut sitä semmosta vaihtuvuutta siinä, ettei oo aina ne samat käytännöt niinkun. Meillä ei oo ollu sitä kirjattuna sitä tunnekasvatusta sillain, että me oltais oikeesti mietitty se kirjallisesti varmaanka et kyllähän me niitä aina mietitään tiimissä mutta ehkä vielä vois kirjoittaa ne auki.

Omat haasteensa arkeen tuovat lasten haasteellinen käyttäytyminen, aikuisten kiire sekä ulkopuolelta asetetut paineet. Niiden ajatellaan vaikuttavan sensitiivisyyteen sekä aikuisen alttiuteen hermostua tilanteissa, joissa ei ole varma miten pitää toimia. Tutkimuksessamme kasvattajat pitävät tärkeänä sitä, että he osaisivat huomioida lapsia enemmän silloin, kun esimerkiksi joku työntekijöistä on sairaana. Kasvattajien mukaan lapset reagoivat helposti tilanteisiin, joissa on jotain tutuista rutiineista poikkeavaa.

Sit oli varmaan lapsilla riitoja ja vähän semmosta kiukkusuutta sit semmosta aikuiset ei välttämättä aina ehdi ja huomaa niitä

tilanteita ja tulee äkkiä kaikenlaista, joku aikuisista vaikka sairastuu.

Hermostuu ehkä niissä tilanteissa sitten et miksi nyt aina näin ja miksi sä aina teet noin.

Kasvattajat kokevat päiväkodin arjen haasteena olevan kiireen ja liian vähäisen henkilökunnan määrän. Kasvattajien mukaan kiireen syynä ei kuitenkaan ole koskaan pieni lapsi, vaan kiire on aikuisen itse aiheuttamaa. Työn pitäisi olla hyvin organisoitua ja suunniteltua, jota aikatauluja olisi helpompi hallita. Työntekijöiltä edellytetään ennen kaikkea taitoa priorisoida ja kykyä asettaa lapsi etusijalle. Se vaatii myös kykyä luottaa omaan näkemykseensä. Kasvattajien mukaan lapsi hakee turvaa päiväkodin aikuisesta, eikä aikuisella saa koskaan olla niin kiire, ettei ehtisi tähän tarpeeseen vastaamaan. Kasvattajilta vaaditaan kykyä karsia ylimääräiset ja työn kannalta epäoleelliset asiat pois. Päiväkodin arki koetaan hektisenä ja tiukoista aikatauluista eroon pääseminen koetaan kehittämisen tarpeena.

Sillai niin mejän, me ollaan lähetty sit niinku niitä oikeesti karsimaan, et nyt oikeesti keskitytään tähän asiaan että, tää tunnekasvatus ois nyt se mejän teema että tota, ettei oo semmosta että, mennään siellä sun täällä ja ollaan ja nyt semmosista aikatauluista päästä eroon, ettei meillä oo niitä tiukkoja aikatauluja, että meidän täytyis nyt olla jossain jonain aikana. Et me yritetään semmoset minimoida.

Kyllä sitä ainaki sitte omalla kohdalla toivoo, että on sitten tuntosarvet pystyssä ja osaa tän kaiken hektisyyden keskellä sitten huomata lasten tarpeet ja tunteet.

Oman työn kehittäminen ja erilaiset täydennyskoulutukset ovat kasvattajien mielestä tärkeitä asioita. Myös uudet tutkimukset ja niihin osallistuminen nähdään oman työn kehittämisen, työmotivaation sekä hyvinvoinnin kannalta oleellisina. Kasvattajien mukaan ne vaikuttavat myös lasten tulevaisuuteen.

Kyllähän kaikki koulutukset on hyviä ja sitten nää tutkimukset että, on ihmisiä ketkä haluaa nostaa näitä esille näitä asioita ja herätellä vähän että, niinku ruvetaan miettimään ihan oikeesti että, oisko tää se mejän juttu. Tästä se kaikki lähtee se hyvinvointi ja niitten lasten tulevaisuus.

Ryhmässä tapahtuvien muutosten huomioimista ja ennakkointia pidetään tärkeänä. Kasvattajat kokevat, että heidän työnsä on muuttuvaa ja jatkuva muutos on hyväksyttävä ja siihen sopeuduttava. Päiväkodin johtajan roolia korostetaan uusia työntekijöitä palkatessa. Oman ammattitaidon ylläpitäminen koulutusten avulla nähdään tärkeänä myös tunnekasvatuksen osalta.

Varmaan sitä omaa toimintaansa voi koko ajan kehittää ettei, sitä ikinä vaikka, nyt kaksi vuotta on kulunut ja on jo näinkin hyvin asiat niin edelleen sitä niinkun voi kehittää, ettei oo ihan niinkun. Ikinä ei saa olla liian tyytyväinen että, onpas meillä nyt niin hienosti tää tunnekasvatus vaan, se vielä vaatii sen että sitä pitää.

Et kyllähän se lähtee jo ihan päiväkodin johtajasta se ajatus, kun se keskustelee uuden työntekijän kanssa ja kertoo vähän että minkälainen tää meidän päiväkotiki on.

Ja sit just se kun tulee uusi lapsia niin nekin pitää sit jollain tavalla huomioida siinä tilanteessa. Aina kun tulee uudet lapset niin se muuttaa sitä ryhmän dynamiikkaa tietysti tapaa. Et siitä tulee ihan erilainen että, sitä pitää senkin myötä muuttaa niitä tapoja, pienryhmät muuttuu, lapsia siirtyy pois, taas tulee vähän pientä muutosta. Et jatkuvassa semmosessa liikkessä, ei oo ikinä tavallaan, nyt tää on niinku vakiintunut tähä tilaan.

Kasvattajat toteavat, että varhaiskasvatus elää jatkuvaa muutosten aikaa. Lapsiryhmät saattavat muuttua kesken toimintakauden, lasten sekä kasvattajien osalta. Muutokset tuovat aina omat haasteensa arkeen ja tuttuihin, turvallisiin toimintatapoihin. Alle 3-vuotiaiden varhaiskasvattajien tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota pienten lasten sopeutumiseen päiväkodissa sekä uusien työntekijöiden perehdyttämiseen.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimus jatkuu analysoinnin jälkeen tulosten selittämällä ja tulkinnalla. Tulkinnalla tarkoitetaan analyysissä esiin nousseiden merkitysten selkiyttämistä ja pohtimista. (Hirsjärvi ym. 2009, 229.) Johtopäätöksissä etsitään opinnäytetyön tutkimuksen tuloksista tutkimustehtävän ja tutkimuskysymysten kannalta tärkeimmät, oleellimmat ja mielenkiintoisimmat esiin nousseet asiat. Tutkimuksesta saatuja tuloksia verrataan opinnäytetyön aiheeseen liittyviin teoreettisiin lähtökohtiin.

Johtopäätökset on jaettu tutkimuskysymysten perusteella kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa käsitellään sitä, miten tunnekasvatus toteutuu alle 3-vuotiailla päiväkotiryhmässä ja miten sitä toteutetaan. Toisessa osassa käsitellään tunnekasvatuksen kehittämistä alle 3-vuotiailla.

11.1 Alle 3-vuotiaiden tunnekasvatuksen toteuttaminen varhaiskasvattajien näkemyksen mukaan

Opinnäytetyön tutkimustuloksista tulee selkeästi esille, että pienen lapsen ja tämän hoitajan välille syntyneen hyvän ja turvallisen kiintymyssuhteen seurauksena pienelle lapselle syntyy luottamus toisiin ihmisiin sekä kyky toimia toisten ihmisten kanssa. Hughes (2015) kirjoittaa, että kiintymyssuhteen luomisessa tärkeätä on lapsen ja aikuisen katsekontakti ja äänen sävy sekä hoivan ja kosketuksen merkitys. Hänen mukaansa

varhaisessa vuorovaikutuksessa korostuvat sanaton viestintä sekä liikkeet ja eleet.

Kronqvistin ja Pulkkinen (2007, 97–100) sekä Puolimatkan (2004, 46–49) mukaan kiintymyssuhdeteoriassa pienen lapsen luottamus ja turvallisuuden tunne sekä sosiaalisten taitojen ydin syntyvät aikuisen konkreettisen huolenpidon seurauksena. Myös meidän tutkimuksemme osoittaa, että lapsen tunne-elämälle luodaan pohja pysyvällä kiintymyssuhteella ainakin yhteen, turvalliseen aikuiseen, joka haluaa huomioida ja rakastaa lasta ehdoitta ja täyttää lapsen tarpeet. Kiintymyssuhteessa lapsen tulee saada kokea olevansa rakastettu ja hyväksytty, mitä myös varhaiskasvattajat korostavat.

Puolimatkan (2004, 46–49) mukaan lapsen ja aikuisen välisen kiintymyssuhteen laatu määrää lapsen tunne-elämän kehitystä. Tunteiden säätelyyn pieni lapsi tarvitsee aikuisen apua, sillä tunteiden säätely kehittyy lapsen ja aikuisen vuorovaikutuksessa. Sylissä pitämisellä ja kosketuksella on suuri merkitys lapsen tunteiden hallinnassa, itsesäätelyn ja itsetunnon kehityksessä. Myös Cacciatore (2008, 50) kirjoittaa sylin ja kosketuksen tärkeästä merkityksestä. Meidän tutkimuksemme mukaan myös varhaiskasvattajat pitävät lapsen sylissä pitämistä, läheisyyttä ja kosketusta ensiarvoisen tärkeänä. Kasvattajat korostavat myös aikuisen roolia lapsen tunteiden säätelyssä.

Opinnäytetyömme toiminnallinen osuus osoitti, että aikuisen leikkisyys ja heittäytyminen lapsen maailmaan innosti myös lapsia osallistumaan toimintaan. Myös Hughes (2015) pitää tärkeänä lapsen hyväksymistä ehdoitta, sekä leikkisyyttä kasvatuksessa.

Hughes (2015) korostaa lapseen kohdistuvaa uteliaisuutta sekä empatiaa, koska ne ovat erityisen tärkeitä varhaislapsuuden kiintymyssuhteen muodostumisen kannalta. Meidän tutkimuksemme toiminnallinen osuus tukee tätä ajatusta. Se osoitti myös sen, että aikuisen aito kiinnostus lasta kohtaan ja lapsen tarpeisiin vastaaminen saa lapsen luottamaan aikuiseen. Käytöshäiriöt lisääntyvät lapsella, jolta puuttuu turvallinen kiintymyssuhde aikuiseen. Varhaisten tunnetaitojen sekä empatiakyvyn opettamisella on suuri merkitys juuri sosiaalisten ongelmien ja käytöshäiriöiden ehkäisijänä. Lapsen sosioemotionaalinen kehityksen tukeminen ja tunnekasvatus jo varhaislapsuudessa on tarpeellista. Esimerkiksi erilaisuuden hyväksyminen ja toisten arvostaminen ja kunnioittaminen ovat tärkeitä taitoja, joita ihminen tarvitsee edistääkseen omaa sekä muiden hyvinvointia.

Tutkimuksemme tulosten mukaan myöhempi itsetunto nojaa lapsen varhaiseen perusturvaan, kuten myös Keltikangas-Järvinen (2010, 158–160) kirjoittaa. Ihminen kykenee arvostamaan ja kunnioittamaan muita, jos hänellä on hyvä itsetunto ja itseluottamus. Tärkeä, myöhempiin sosiaalisiin taitoihin vaikuttava asia on perusturvan syntyminen. Lapsen perusturvallisuus syntyy hoitajan riittävästä saatavilla olosta ja tunteesta, että hänestä huolehditaan, mitä myös kasvattajat vastauksissaan korostivat. Aikuisen saatavilla olo on myöhemminkin lapselle välttämätöntä ja se

edellyttää myös sitä, että aikuinen on ajallisesti riittävästi lapsen käytettävissä. Lapsi tarvitsee turvaa ja ohjausta sosiaaliseen kanssakäymiseen, kuten aggressiivisuuden rajoittamiseen sekä molemminpuolisten kompromissien taitoon.

Alle 3-vuotiaan tunnemaailmaa käsittelevässä teoriassa korostetaan aikuisen roolin merkitystä tunteiden käsittelijänä ja mallintajana sekä opettajana (Cacciatore 2008, 51). Meidän tutkimuksemme mukaan toiminnallinen tunnekasvatus antaa aikuiselle mahdollisuuden sanoittaa ja mallintaa tunteita lapselle. Lapsi pystyy eläytymään aikuisen näyttämään tunteeseen, joten aikuisen roolilla on suuri merkitys. Myös Jangerin (2013) opinnäytetyön tutkimustulosten mukaan kasvattajan rooli on lapsen tunnekasvatuksessa erittäin tärkeä. Janger pohtii työssään, että kasvattajilla voidaan tarkoittaa sekä varhaiskasvattajia että lapsen vanhempia.

Tutkimukseen osallistuneet varhaiskasvattajat korostavat aikuisen roolia. Kun lapsi on voimakkaan negatiivisen tunnetilan vallassa, niin turvallisen ja luotettavan aikuisen on tärkeätä osoittaa lapselle hyväksyvänsä myös lapsen negatiiviset tunnetilat esimerkiksi ottamalla lapsi syliin ja tarjoamalla läheisyyttä hänelle. Oman ammatillisen näkemyksemme mukaan aikuisen ja lapsen vastavuoroinen vuorovaikutus sekä aikuisen rooli tunteiden sanoittajana ja opettajana ovat ensiarvoisen tärkeitä. Myös Cacciatoren (2008, 55–56) mukaan 2–3-vuotiaalle lapselle on ominaista oman tahdon vaihe, jolloin hänelle on oleellista mallintaa tapoja käsitellä ja ilmaista muun muassa voimakkaita aggression tunteita.

Pienryhmätoiminta tarjoaa kasvattajille mahdollisuuden huomioida lapsen yksilölliset tarpeet ja lapsen erilaiset tunnetilat. Pienryhmässä tunnetaitojen harjoittelu helpottuu ja aikuinen voi antaa enemmän aikaa jokaiselle lapselle. Aikuinen voi tarjota lapselle tämän tarvitsemää tukea, turvaa ja sylissä pitoa. Tutkimuksessa varhaiskasvattajat korostavat pienryhmän tärkeyttä läheisyyden, sylin sekä kosketuksen antamisessa. Heidän mukaansa ne ovat oleellisia asioita pienten lasten tunnekasvatuksessa. Myös Cacciatore (2008, 50) pitää fyysistä läheisyyttä tärkeänä turvallisuuden tunteen kokemisessa sekä tunteiden hallinnan ja itsesäätelyn harjoittelussa.

Tutkimuksemme osoittaa, että jo alle 3-vuotias lapsi osaa eläytyä toisen tunteeseen ja tuntee empatiaa sekä osaa nimetä perustunteita. Myös Karling ym. (2009, 172) kirjoittavat, että noin yksivuotiaana lapsi osaa lukea toisen ihmisen kasvoilta tämän tunnemaailmaa. Ja silloin hän kykenee jossain määrin olemaan myös empaattinen. Tunteisiin eläytyminen on alle 3-vuotiaalle helppoa, he eivät kuitenkaan jää toisen tunteeseen pitkäksi aikaa, vaan heidän toiminnassaan, ilmeissään ja eleissään näkyy heidän oma vallitseva tunnetilansa. He osasivat myös sanoa, mikä auttaa surun tunteessa, mutta eivät osanneet nimetä keinoa hallita esimerkiksi kiukuntunnetta.

Tunteiden käsitteleminen ja nimeäminen edesauttavat lapsen sosiaalisten taitojen kehittymistä, joita lapsi tarvitsee toimiessaan toisten ihmisten

kanssa. Myös empatiakyvyllä on todistetusti keskeinen asema tunnekasvatuksessa, sillä juuri empatian avulla voidaan vähentää ristiriitoja ja ongelmien syntymistä ihmisten välille. (Kalliopuska 1998, 7–13, 83.) Tutkimuksessamme kasvattajat korostavat tunteiden käsittelemisen ja mallintamisen merkitystä pienten lasten sosiaalisten taitojen kehittämisessä, tunnekasvatuksessa sekä empatiataitojen harjoittelemisessa. Kasvattajien mukaan suunnitelmallisen tunnekasvatuksen merkitys on erityisen tärkeätä juuri ristiriitojen ja muiden ongelmien syntymisen ehkäisemisessä.

Tutkimuksemme osoittaa, että toiminnallisuus menetelmänä sopii erittäin hyvin tunnekasvatukseen pienillä lapsilla. Toiminnallisuus ja elämyksellisyys mahdollistavat erilaisten tunteiden näyttämisen ja opettelemisen sekä empatiataitojen harjoittelemisen. Varsinkin empatiataidon tukemisella ja opettamisella jo varhaislapsuudessa on merkitystä juuri kiusaamisen ehkäisemisessä. On todella tärkeää, että tunnetaitoja pidetään merkityksellisinä, koska erilaisten tunteiden hallitseminen, näyttäminen ja nimeäminen sekä empatiakyky ovat lähtökohtana dialogisessa, vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa. Kalliopuska (1998, 7–13) on myös sitä mieltä, että juuri empatiakyky on välttämätön taito vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Empatiaa kokiessaan ihminen ymmärtää sen, mitä toinen tuntee, kokee ja ajattelee ja miksi hän toimii niin kuin toimii.

Kuten opinnäytetyöstämme käy ilmi, tunnekasvatusta tulee toteuttaa lapsille ominaisin tavoin toimia eli leikkien, liikkuen, tutkien ja taiteellisen kokemisen avulla. Leikki kuuluu jokaisen lapsen arkeen päiväkodissa ja leikkiessään lapsi oppii erilaisia tunnetaitoja kuin huomaamatta. Tutkimuksessa varhaiskasvattajat korostavat erityisesti leikin merkitystä tunnekasvatuksessa. Monet muutkin menetelmät kuten esimerkiksi tunnekortit, sadut, näytelmät, keskustelut, tunteiden sanoittaminen sekä musiikki soveltuvat heidän mielestään pienten tunnekasvatukseen. Lapsen omaehtoisella leikillä on Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005, 11, 15–16) mukaan keskeinen merkitys varhaiskasvatuksessa, sillä se on lapselle ominainen tapa toimia.

Kasvattajien mielestä leikissä korostuu myös aikuisen rooli ennen kaikkea tunteiden sanoittajana, mutta myös leikkiin osallistujana. Lapset iloitsevat leikin maailmaan heittäytyvistä aikuisista, jotka mallintavat tunteita lapsille leikin avulla. Myös Hughes (2015) korostaa, että lapselle tulee tarjota päivittäin kasvatuksessa ja arjen toiminnoissa nautinnon ja ilon kokemuksia leikin avulla.

Tutkimuksemme mukaan alle 3-vuotiaat lapset pystyvät toimimaan ryhmänä, jossa huomioidaan toiset lapset sekä toisilta lapsilta tulevat ehdotukset. Pienillä lapsilla on myös neuvottelutaitoa, joka näkyy toimintaympäristön rakentamisessa sekä toiminnan toteuttamisessa. Heidän toimintansa on vielä minäkeskeistä ja he tarvitsevat neuvottelemisessa aikuisen tukea ja paljon ohjausta.

Tutkimuksemme vahvistaa käsitystämme pienten lasten tietoisien tunnekasvatuksen tärkeydestä. Tunnetaitoihin liittyvät vahvasti sosiaaliset

taidot ja vuorovaikutustaidot. Niitä harjoittelemalla pienessä ryhmässä, turvallisen aikuisen kanssa lapsen kehitystaso huomioiden, opitaan myös toisen huomioimista, kunnioittamista ja arvostamista sekä erilaisuuden hyväksymistä.

Toiminnallisuus ja elämyksellisyys sopivat hyvin tunnekasvatuksen toteuttamiseen alle 3-vuotiailla lapsilla. Ohjatuissa toiminnallisissa tunnetuokioissa lapset saavat kokonaisvaltaisesti käyttää kehoaan, tutustua tunteisiinsa sekä eläytyä toisten tunteisiin. Tunnetuokiot auttavat lapsia tunteiden tunnistamisessa, nimeämisessä, kokemisessa ja sanoittamisessa. Tunteita voidaan pohtia yhteisesti keskustelemalla, liikkumalla ja tunteita voidaan havaita toisten kasvoista, ilmeistä ja eleistä.

11.2 Varhaiskasvattajien näkemyksiä alle 3-vuotiaiden tunnekasvatuksen kehittämisestä

Varhaiskasvattajat haluavat tutkimuksemme mukaan kehittää tunnekasvatuksesta suunnitelmallisen ja tavoitteellisen pieniltä esiopetusikäisiin yltävän tunnekasvatuksen jatkumon. Tunnekasvatusta pitää kasvattajien näkemyksen mukaan arvioida säännöllisesti pedagogisissa ohjausryhmissä. Kasvattajat haluavat innostaa ja mahdollistaa lasten osallisuuden tunnekasvatuksen kehittämisessä. Kurki (2001, 72–73, 136–137) on myös sitä mieltä, että lasten osallisuuden mahdollistamiseen tarvitaan innostamista ja motivointia, sillä sosiaalipedagogisen kasvatustyön taustalla on ajatus lapsen toimijuudesta. Tavoitteena on lasten omaehtoinen osallistuminen toimintaan yhdessä toisten lasten kanssa.

Tutkimuksemme mukaan kasvattajat haluavat kehittää kasvatuskumppanuutta ja yhteistyötä vanhempien kanssa. Kasvattajat haluavat kiinnittää erityistä huomiota vuorovaikutuksen laatuun ja määrään. Kaskela ja Kekkonen (2006, 36) korostavat päivittäisten kohtaamisten ja vuoropuhelun tärkeyttä. Heidän mielestään keskustelu lapsen päivään liittyvistä asioista edistävät luottamuksellisen suhteen syntymistä vanhempien ja kasvattajien välille.

Lapsen liittyvien asioiden jakaminen helpottaa Kaskelan ja Kekkonen (2006, 45) mukaan pulmatilanteiden esille ottamista puolin ja toisin. Kasvattajan avoin ja myönteinen suhtautuminen antaa tilaa perheen monenlaiselle puheelle ja tunteille. Kasvattajien mukaan vanhemmille pitää kertoa enemmän lapsen leikeistä ja leikin aikana kokemista tunteista.

Kuten tutkimuksestamme ilmenee, kasvattajat korostavat tasavertaista kumppanuussuhdetta vanhempien kanssa. Kaskela ja Kekkonen (2006, 11–17) pitävät myös tärkeänä kasvattajien ja vanhempien luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta, missä vanhempi kokee tulevansa kuulluksi lapsen asioissa. Heidän mielestään vuorovaikutussuhteessa kasvattajien ja vanhempien tietämys lapsen tavasta toimia erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa yhdistyvät lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi.

Tutkimustulokset osoittavat, että varhaiskasvattajilta edellytetään kykyä tunnistaa lapsen tarpeet ja tunnetilat sekä taitoa vastata niihin pedagogisin keinoin. Tämä edellyttää lapsen tuntemista ja yhteistyötä vanhempien kanssa. Pieni lapsi ei itse vielä osaa kertoa omista tunteistaan. Heidän tunneilmaisunsa sekä tunnetaitojensa oppiminen on sekä vanhempien että varhaiskasvattajien vastuulla. Aikuisten tulee toimia esimerkkinä ja tukea lasta tunteiden käsittelemisessä. Tähän tarvitaan varhaiskasvattajien ja vanhempien keskinäistä kumppanuutta, joka perustuu vastavuoroisuuteen ja tasavertaisuuteen. Varhaiskasvattajat voivat oman näkemyksensä pohjalta ohjata vanhempia myös kotona tehtävään tunnekasvatukseen ja neuvoa erilaisten menetelmien käyttämisessä.

Tutkimuksista ilmenee, että kasvattajat haluavat kehittää yhteistyötä vanhempien kanssa. He pitävät erityisen tärkeänä vanhemmuuden ja vanhempien arjenhallinnan tukemista. Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö edellyttää myös Kaskelan ja Kekkosen (2006, 15) mukaan ennen kaikkea kasvattajan ja vanhemman välistä luottamusta ja huolen jakamista arjen kasvatuskysymyksistä ja asioista. Vanhempi, äiti tai isä, kaipaa rinnalleen toista vanhempaa tai muuta läheistä ihmistä, jonka kanssa he voivat jakaa isyyden ja äitiyden huolia sekä tuntemuksia. Kuten kasvattajat ryhmähaastattelussa toteavat ja myös Kaskela ja Kekkonen ovat sitä mieltä, että vanhemmat kaipaavat tukea omaan vanhemmuuteensa. Vanhemmat kokevat epävarmuutta ja neuvottomuutta muun muassa siinä, milloin ja miten asettaa lapselle rajoja ja kuinka toimia eri tilanteissa lapsen kehitystä edistävällä tavalla. Vanhemmat pohtivat myös paljon omia kasvatuskäytäntöjään.

Kasvattajat korostavat leikin merkitystä tunnekasvatuksessa ja haluaisivatkin kehittää leikkiä vastaamaan enemmän lapsen tarpeita. Varhaiskasvattajien näkemyksen mukaan lapsille pitäisi järjestää mahdollisuus omaehtoiselle leikille päiväkodissa, missä lapsi viettää suurimman osan päivästänsä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 11) korostetaan myös juuri omaehtoisen leikin merkitystä lapsen hyvinvointiin. Erityisen tärkeänä kasvattajat näkevät sen, että alle 3-vuotiaiden päiväkotiryhmässä aikuisen pitäisi heittäytyä leikkiin enemmän ja hyödyntää leikkiä enemmän suunnitelmallisen tunnekasvatuksen toteuttamisessa.

Tutkimuksemme mukaan juuri leikkiessään toisten lasten kanssa lapsi oppii erilaisia tunnetaitoja sekä empatiakykyä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 15–16) todetaan, että lapsen hyvinvointiin vaikuttavat erityisesti turvalliset aikuiset sekä tunne vertaisryhmään kuulumisesta. Erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, muun muassa leikeissä, mahdollistuu lapsen positiivisten asenteiden ja tunteiden muodostuminen. Empatiakyky on myös Kalliopuskan (1998, 11, 83) mukaan välttämätön taito erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Hänen mukaansa empatiakyky on eläytyvää ymmärtämistä ja se vaikuttaa lasten yhteistyökykyyn ristiriitoja vähentämällä.

12 POHDINTA

Aihe opinnäytetyöhön löytyi syksyllä 2014 toimintatutkimuksellisesta projektityöstä. Siinä toteutimme alle 3-vuotiaille lapsille kumpikin kaksi elämyksellistä ja toiminnallista tunnetuokiota. Tunnetuokioissa huomioitiin lasten ideat ja osallisuus toimintaympäristön luomisessa sekä toiminnan toteutuksessa. Lisäksi kasvattajat vastasivat avoimeen kyselyyn. Kyselyssä he kertoivat siitä, miten tunnekasvatusta toteutetaan alle 3-vuotiaiden päiväkotiryhmässä. Talvella 2015 jatkoimme tutkimustamme haastattelemalla varhaiskasvattajia ennakoitdialogi-menetelmää soveltaen. Haastattelussa kasvattajat pohtivat tunnekasvatuksen toteutumista ja kehittämistä alle 3-vuotiailla lapsilla päiväkodissa.

Tavoitteenamme oli selvittää, miten tunteita voidaan käsitellä alle 3-vuotiailla eli mitkä menetelmät soveltuvat alle 3-vuotiaiden lasten tunnekasvatukseen sekä miten pienten ryhmän varhaiskasvattajat kehittäisivät tunnekasvatusta alle 3-vuotiailla. Opinnäytetyön tavoitteet olivat mielestämme realistiset ja ne toteutuivat hyvin.

Opinnäytetyön tekemisen myötä olemme perehtyneet pienten lasten tunnekasvatukseen. Yhdessä olemme pohtineet tunnekasvatuksen tärkeyttä ja todenneet, että mitä varhaisemmassa vaiheessa tunteista opitaan puhumaan, tunnistamaan ja nimeämään niitä, sitä paremmin voidaan edistää sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Siten myös ryhmässä esiintyvät konfliktitilanteet vähenevät ja lapset löytävät rakentavia keinoja selvittää pulmatilanteista.

Mielestämme tunnekasvatus on aiheena tärkeä ja aina ajankohtainen. Arjessa tapahtuva spontaani tunnekasvatus tukee tunnetaitojen harjoittelua ja oppimista. Kuitenkin olisi tärkeää, että päiväkodissa huomioitaisiin tietoisesti tunnekasvatuksen merkitys jo alle 3-vuotiailta lähtien.

12.1 Opinnäytetyössä käytetyt menetelmät

Laatimamme kyselylomakkeen avulla saimme kasvattajilta paljon tietoa heidän käyttämistään menetelmistä ja he olivat nähneet vaivaa vastatessaan kysymyksiin. Kyselyn avulla saimme vastauksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseemme, joten kyselylomake oli mielestämme hyvin laadittu ja vastasi tarkoitustaan. Videointi osoittautui myös oivalliseksi tueksi havainnointia tehdessä ja toimi muistin apuvälineenä. Toiminnallisten tunnetuokioiden jälkeen pystyimme palaamaan videoituihin tilanteisiin ja pystyimme tekemään niistä sellaisia havaintoja, mitä emme toiminnan aikana huomanneet.

Haastattelussa sovelsimme ennakoitdialogia ja toimimme lähinnä puheenvuorojen jakajina ja huolehdimme siitä, että jokainen sai tuoda oman näkökulmansa esille. Haastattelussa kasvattajat täydensivät toinen toistensa ajatuksia ja näkemyksiä hyvin toimivasta tunnekasvatuksesta alle 3-vuotiailla. Tulevaisuuden muistelu tarjosi kasvattajille mahdollisuuden innovatiiviseen tunnekasvatuksen kehittämiseen ja käytännön työn pohtimiseen päiväkodissa. Heittäytyminen tulevaisuuteen auttoi

kasvattajia näkemään tämän hetkisen tunnekasvatuksen eri näkökulmasta, ja näin kasvattajilla heräsi uusia ajatuksia muun muassa siitä, miten lasten vanhemmat voidaan ottaa mukaan tunnekasvatuksen toteuttamiseen. Yhteiset tavoitteet lasten tunnekasvatuksesta vanhempien ja varhaiskasvattajien kanssa nähtiin merkityksellisenä.

12.2 Aikuisen roolin merkitys tutkimuksessa

Tunnetuokioiden ohjauksessa aikuisen rooli oli merkittävä. Aikuisen vastuulla oli ryhmän tunneilmapiiri ja millaiseksi se muodostui. Tärkeintä oli, että jokainen lapsi koki olonsa turvalliseksi ja tuli hyväksytyksi juuri sellaisena kuin on. Meidän tehtävämme oli huomioida jokainen lapsi yksilönä sekä ryhmän jäsenenä. Koska pienryhmän lapset olivat meille ohjaaville aikuisille melko vieraita, niin erityisen tärkeätä olikin juuri lasten tunnetilojen sensitiivinen huomioiminen. Tuokiot muodostuivat kuitenkin niin turvallisiksi, että pienten lasten oli helppoa osallistua toimintaan ja nauttia elämyksellisistä tunnetuokioista sekä näyttää omat tunteensa aidosti.

Pienryhmien lapset olivat temperamentiltaan hyvin erilaisia. Toiset olivat äänekkäitä ja heti innokkaasti toiminnassa mukana, toiset taas hiljaisempia ja tarvitsivat enemmän aikaa rohkaistukseen osallistumaan. Aikuisen roolin merkitys korostui erityisesti lasten temperamenttien erilaisuuden huomioimisessa. Innokkaimmat olisivat mielellään olleet huomion keskipisteenä koko toiminnan ajan. Aikuisen pitikin toisaalta hillitä innokkaimpia ja äänekkäämpiä ja toisaalta taas innostaa hiljaisempia ja arempia. Aikuisen tuli motivoida ja rohkaista jokaista yrittämään. Havainnoinnin avulla pystyimme tarttumaan pulmatilanteisiin ja toisaalta myös rikastuttamaan lasten toimintaa. Tarkoituksenamme oli antaa tilaa lasten omalle innovatiivisuudelle ja toiminnallisuudelle.

Ohjaajan roolissa oli kiinnitettävä huomiota myös siihen, ettei itse niin sanotusti täyttänyt tilaa, vaan pysähtyi kuuntelemaan ja näkemään lapsilta tulleet ideat ja ajatukset. Näkeminen ja havaitseminen nousivatkin keskeiseksi lasten ideoita huomioitaessa. Alle 3-vuotiaat eivät vielä kovin paljon keskustele, eivätkä sanallisesti tuota ajatuksiaan, vaan he osoittavat mielenkiintonsa suoralla toiminnalla. Niinpä ohjaajina meidän tuli kiinnittää huomiota myös siihen mitä lapset toimiessaan toivat esille ja mistä he erityisesti kiinnostuivat. Omalla innostuksella saa lapset helposti innostumaan, mutta siinä saattaa käydä myös niin, että omalta innostukselta ei näe lasten innostusta. Aikuisen on siis syytä koko ajan tarkkailla myös omaa toimintaansa.

Toisessa pienryhmässä lapset olivat melko ujoja ja hiljaisia, jolloin ohjaajan roolin merkitys toiminnallisissa tunnetuokioissa korostui entisestään. Aikuisen toiminnan mallintamisella sekä innostamisella oli suuri merkitys lasten osallistumiseen. Ohjaajina me onnistuimme kuitenkin mahdollistamaan kaikkien lasten osallisuuden ja jokainen lapsi sai osallistua toimintaan omalla tavallaan, itselleen sopivalla tavalla.

Päiväkodin varhaiskasvattajat osallistuivat tutkimukseemme videoimalla ja vastaamalla avoimeen kyselyyn. He osallistuivat myös haastatteluun, missä sovellettiin ennakoitdialogi-menetelmää. Vaikka tutkimus rajoittuikin vain alle 3-vuotiailla työskenteleviin kasvattajiin, oli opinnäytetyömme tutkimuksessa osallisena myös muut kasvattajat. Tutkimus herätti mielenkiintoa koko henkilökunnassa. Ajankohtainen ja tärkeä aihe herätti paljon keskustelua tunnekasvatuksen ja sosiaalisten taitojen merkityksestä koko henkilökunnan keskuudessa.

Alle 3-vuotiaiden lasten kasvattajat pohtivat yhdessä omia suhtautumistapojaan tunteisiin sekä tietoisien tunnekasvatuksen tärkeyttä ja sen toteuttamiskeinoja. Pohdinta, oman toiminnan sanoittaminen sekä reflektointi auttavat heitä löytämään uusia tapoja tietoisien tunnekasvatuksen toteuttamiseen ja kehittämiseen.

12.3 Tunnekasvatuksen haasteet

Julkisissa keskusteluissa näkyy tämän päivän osaamattomuus käsitellä tunteita. Melkein päivittäin otsikoissa on lasten ja nuorten pahoinvointi, koulukiusaaminen ja puutteelliset sosiaaliset taidot. Nämä kaikki liittyvät myös tunnetaitoihin. Kuten varhaiskasvattajat tutkimuksessa totesivat, on tämän ajan haasteena vanhempien osaamattomuus tunnistaa omia tunnetilojaan. Tällöin on hyvin vaikea vastata lapsen tunteisiin ja tarpeisiin. Varhaiskasvattajat kokevat päiväkodin roolin korostuvan tulevaisuudessa entisestään vanhemmuuden tukemisessa. Tunnekasvatuksella voidaan ennaltaehkäistä lasten syrjäytymistä ja edistää heidän sosiaalisia taitojaan.

Tutkimuksen mukaan arjen haasteet ja resurssipula vaikuttavat vahvasti siihen, miten lasten tunteisiin päiväkotiryhmässä reagoidaan ja suhtaudutaan. Oleellista onkin turvata alle 3-vuotiaiden ryhmässä riittävä koulutettu henkilökunta sekä riittävän pienet ryhmäkoot. Tärkeää on kiinnittää huomiota myös henkilökunnan vaihtuvuuteen, jaksamiseen ja sijaisten perehdyttämiseen.

Päiväkotiryhmän hiljaisia, sopeutuvia lapsia pidetään yleensä kiltteinä ja helppoina. Heidän tunnereaktionsa eivät juuri näy eivätkä kuulu. Haastavina lapsina koetaan puolestaan tunteensa avoimesti näyttävät lapset. Heidän tunnereaktionsa ovat monesti suuria, eivätkä ne jää muilta huomaamatta. Oleellista kuitenkin on lasten tietoisuus siitä, että kaikkien tunteiden näyttäminen on hyväksyttyä, eikä sen perusteella tehdä arviota lapsen kiltteydestä. Kasvattajien vastuulla onkin opettaa hyväksyttyjä tapoja tunteiden ilmaisemiseen ja tämä edellyttää hyviä tunnetaitoja myös kasvattajalta.

Tunnekasvatukseen voidaan yhdistää kuvallinen ilmaisu ja sitä voidaan toteuttaa erilaisin draaman keinoin. Niin liikunnallisten leikkien kuin erilaisten toimintaratojenkin avulla voidaan lapsille opettaa keinoja ilmaista tunteita ja hallita niitä. Oleellista on kuulla lasten mielipiteet ja muokata toimintaa heidän toiveidensa mukaan.

Tutkimuksen toiminnallinen osuus osoitti, että lapset ovat innokkaasti mukana ja osallistuvat, kun toiminta on heille mielekäästä ja he voivat siihen vaikuttaa. Tunnekasvatusta onkin mahdollista kehittää lapsilähtöisesti monella eri tavalla. Kasvattajien mielestä lapset tulisi ottaa entistä enemmän mukaan sekä toiminnan suunnitteluun että arviointiin.

Kasvattajien näkemyksen mukaan tunnekasvatuksesta tulisi luoda koko varhaiskasvatusta käsittävä jatkumo, joka olisi huolellisesti suunniteltu ja tavoitteellinen. Myös vanhempien osallisuus ja tietoisuus tunnekasvatuksesta nähtiin tärkeänä. Tulevaisuudessa vanhempien toiveet ja näkemykset pienten tunnekasvatuksessa olisi hyvä ottaa entistä enemmän huomioon. Vanhempien ja varhaiskasvattajien yhteisillä tavoitteilla voitaisiin toteuttaa toimiva tunnekasvatuksen jatkumo pieniltä aina esiopetusikäisiin asti.

12.4 Jatkotutkimusaiheet

Kuten edellä jo totesimme, on tunnekasvatus aiheena mielenkiintoinen ja etenkin kiintymyssuhteen merkitystä tunnetaitojen kehittymisessä olisi mielenkiintoista tutkia enemmänkin. Turvallisella kiintymyssuhteella on erityisen suuri merkitys ihmisen elämässä, joten tunteiden tutkimiseen voisi ottaa myös perhetyön näkökulmaa. Nykyisin perheenjäsenten väliset vuorovaikutustaidot tarvitsevat entistä enemmän ammattilaisten tukea, jotta perheessä saadaan arki toimimaan sujuvasti. Myös varhaiset vuorovaikutustaidot ja niiden tukeminen olisi mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe.

Tunteiden hallinnan merkitys turvallisessa vanhemmuudessa sekä varhaisen suunnitelmallisen tunnekasvatuksen merkitys kouluikäisen tunteiden hallinnassa ovat myös kiinnostavia jatkotutkimusaiheita. Nämä ovat ajankohtaisia tutkimusaiheina hyvin merkittäviä, sillä vanhempien osaamattomuus ja jaksamattomuus lasten kasvatuksessa ovat tämän ajan haasteita. Tunnetaitojen ja sosiaalisten taitojen sekä vuorovaikutustaitojen opettaminen varhaisen tuen muotoina ennaltaehkäisevät muun muassa lapsen syrjäytymistä ja muita sosiaalisia ongelmia sekä tukevat vanhempia heidän kasvatustehtävässään.

LÄHTEET

- Alasuutari, K., Hännikäinen, M., Karila, K., Nummenmaa, A. & Rasku-Puttonen, H. 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Asanti, R. & Sääkslahti, A. 2010. Liikuntaa monipuolisesti päiväkodissa. Teoksessa Korhonen, R., Rönkkö, M-L. & Aerila, J. (toim.) Pienet oppimassa. Kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Rauma: Opettajankoulutuslaitos, Rauman yksikkö ja tekijät, 85–98.
- Cacciatore, R. 2008. Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja - vauvasta kouluikään. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Heikkinen, H. L.T. 2007. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen, H. L. T., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16–38.
- Heimonen, M. & Kinnunen, M. 2014. 5-vuotiaan lapsen tunne-elämän tukeminen päivähoidossa. Ville Vilkastuksen tunneseikkailu – pienryhmätoimintamalli. Sosiaalialan loulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hughes, D. Treatment & Parenting Model. Viitattu 16.3.2015. [Opinnäytetyön tekijöiden käänös]
<http://www.danielhughes.org/html/Treatment%20and%20Parenting%20Model.html>
- Huovinen, T. & Rovio, E. 2007. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Heikkinen, H. L. T., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 94–113.
- Janger, H. 2013. “Se ei oo mitään taikatemppeja” Työntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä tunnekasvatuksesta 3–5-vuotiaiden lasten päivähoitoryhmissä. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Kalliopuska, M. 1998. Empatia. Tie ihmisyyteen. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Karikoski, H. & Tiilikka, A. 2012. Eheä kasvunpolku-haaste yhteistyölle. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 77–92.

Karling, M., Ojanen, T., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2009. Lapsen aika. 12.uud.p. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Helsinki: Stakes.

Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti. Ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

Kokko, R-L. 2006. Tulevaisuuden muistelu. Ennakointidialogit asiakkaiden kokemina. Helsinki: Stakes.

Kokkonen, M. 2010. Ihastuttavat, vihasuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kronqvist, E-L. & Pulkkinen, M-L. 2007. Kehityspsykologia. Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.

Kurki, L. Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka. 2000. Tampere: Vastapaino.

Laukkanen, A. & Heikura-Toropainen, T. 2012. "Jee tuntuu kivalta!" Tunnekasvatusta kuvallisin menetelmin päiväkodissa. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Moilanen, P. & Räihä, P. 2007. 2. Korjattu ja täydennetty painos. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 46–69.

Mykkänen, T., Simonen, T. & Vidgren, M. 2013. Kengurukerho – tunnekasvatusta päiväkotiin. Savonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Puolimatka, T. 2004. Kasvatus, arvot ja tunteet. Vantaa: Tammi.

Ruokonen, I. 2012. Lapsen musiikillinen maailma. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 122–135.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. 6. Uudistettu painos. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Helsinki: Stakes.

Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

1. Tunnetuokio

SURU - ILO

1) Kokoontuminen

- katsotaan ketä on paikalla

♪ *Onko Tiina täällä, on Tiina täällä.
Tiina-tyttö, Tiina-tyttö kiva kun oot täällä. ♪
Tiina-tyttö, Tiina-tyttö kiva kun olet täällä
aijai aijai, kiva kun olet täällä.*

- pupu esittäytyy ja kertoo miksi on surullinen

2) Lähdetään liikkeelle

♪ *1. Pieni pupun palleroinen allapäin nyt kulki
siinä yksin mietiskeli, sitten silmät sulki..(surullisesti)♪*

- musiikkina esim. Vivaldin talvi
- miten surullinen pupu liikkuu, ilmeitä, asentoja...
- jutustelua samalla mistä muusta asiasta voi tulla surulliseksi, miltä pupusta tuntuu olla yksin

♪ *2. Pieni pupun palleroinen onnen unta näki
että hänen ympärilleen tuli pupuväki.♪*

3) Matkalta löytyy laatikko, josta löytyy pupu päähineitä ja mustaa kasvomaalia

- pupun tunne vaihtuu iloksi, kun saa uusia ystäviä

♪ *3. Sipsutteli pikkupuput ison pupun luokse
otti kiinni kädestä ja hyppeli ja juoksi (iloisesti)♪*

♪ *4. Eipä pupun palleroinen ollut mitään vailla
hauska oli oleskella ystävien lailla.♪*

4) Miltä iloinen pupu näyttää, miten se silloin liikkuu, missä ilo tuntuu

- ilo meillä irti on on...

5) Rentoutus (huivi tai höyhen, jolla sivellään lapsia)

- musiikkina jotain lempeää

6) Lopetus "saaren" ympärillä

- keskustelua; kumpi tunne oli mukavampi, onko mukavampaa yksin vai kaverin kanssa

2. Tunnetuokio

KIUKKU - HELPOTUS/TYYNTYMINEN

1) Kokoontuminen

- katsotaan ketä on paikalla, pupu päähineet ja mustaa kasvomaalia nenänpäähän

♪ *Onko Tiina täällä, on Tiina täällä.
Tiina-tyttö, Tiina-tyttö kiva kun oot täällä.* ♪

- pupu kertoo, että on kiukkuinen, koska joku on vienyt pupun kaikki porkkanat!

♪ *Pois alta olen kiukkuinen, kuin myrskytuuli hirmuinen.
Pois alta olen kiukkuinen, kuin myrskytuuli hirmuinen.
En välitä linnuista, en kukista, en kissoista, en suukoista, en leluista, en väreistä, en äideistä.
Pois alta olen kiukkuinen, ja puhisen ja pihisen.
Pois alta olen kiukkuinen, ja puhisen ja pihisen.
Kun nurkassani murjotan, toivoisin äidin sanovan:
Tule kulta tänne, niin minä lohdutan!* ♪ (*Oli oli olio; kiukkuloru*)

Liikutaan kiukkuisesti musiikin tahdissa ja näytetään oikein kiukkuisilta! Lopuksi kaikki pikku puput juoksevat ison pupun lohdutettaviksi... sitten voidaan vielä lorun mukaan hävittää harmia.

Loru:
Hypitellään harmit pois,
harmit pois, harmit pois.
Hypitellään harmit pois ja harmit pois!

2) Lähdetään liikkeelle

- liikuntarata, nyrkkeilysäkki. tasajalkahyppyä trampalla, kuperkeikkaa, tuntokivet

3) Matkalla löytyy laatikko, jossa on porkkanoita

-pupun tunne vaihtuu helpottuneeksi ja tyyntyneeksi/onnelliseksi
-pikkupuput saavat heittää kuperkeikkoja ja ilakoida sekä maistella porkkanoita leikin päätyttyä

4) Miltä helpottunut, tyyntynyt ja onnellinen pupu näyttää, miltä silloin tuntuu, miten se liikkuu

♪ *Lumisade hiljainen kivet, kannot peittää.
Höyhenpilvet pehmoiset lumivaipan heittää.
Pupuperhe kolossaan porkkanoista nauttii,
tyynenä ne puputtaa ja talvesta myös nauttii* ♪

(Sanoja voi muuttaa aina jokaiseen vuodenaikaan sopivaksi.)

tai Tanssia valssin tahtiin.

5) Rentoutus, tunnetilojen purkaukset kysyvät voimia niin lapsilta kuin aikuisiltakin. Lopuksi onkin hyvä käpertyä yhdessä halausviltin sisään ja kuunnella rauhoittavaa musiikkia.

6) Lopetus “saaren” ympärillä

-keskustellaan missä kiukku tuntui, milloin itseä kiukuttaa, miten kiukun saa helpottamaan

Kyselylomake

alle 3-vuotiaiden tunnekasvatuksesta

Pohtikaa yhdessä tiiminne kanssa ryhmänne tunnekasvatusta ja sen toteutusta.

- 1. Miten toteutatte tavoitteellista tunnekasvatusta alle 3-vuotiailla?**
- 2. Kuinka usein toteutatte tunnekasvatusta?**
- 3. Mitä tunteita ryhmässänne näkyy ja miten ne näkyvät?**
- 4. Mikä tai mitkä menetelmät soveltuvat oman ryhmänne tunnekasvatukseen?**
- 5. Miten lasten yksilöllisyys huomioidaan tunnekasvatustilanteissa?**
- 6. Miten huomioit lasten tunnetilat siirtymätilanteissa, entä kiireessä tai kun henkilökuntaa on vähän?**
- 7. Miten kehittäisitte ryhmänne tunnekasvatusta?**

Kiitos!

Ryhmähaastattelun kysymykset

alle 3-vuotiaiden varhaiskasvattajille ennakointidialogi-menetelmää soveltaen

Kuvitellaan, että on kulunut kaksi vuotta tästä päivästä ja tunnekasvatus toteutuu ryhmässänne parhaalla mahdollisella tavalla. Miten se silloin toteutuu?

Mitä teitte myönteisen kehityksen aikaansaamiseksi ja mistä saitte tukea?

Millaista tukea saitte?

Mikä oli huonosti silloin kaksi vuotta sitten?

Mitä teitte sen parantamiseksi?

Mikä oli hyvin silloin kaksi vuotta sitten?